

SVERIGE 5:25
NORGE 6:90
DANMARK 7:10
INKL. MOMS

MYNT KONTAKT

NOVEMBER
1978

9

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS TIDSKRIFT

Gustav III:s medalj

över den första protestantiska gudstjänsten i Rom 1784

Sid 232

ETT SVENSKT MYNTVERK TILL SJÖRÖVARNA VID MEDELHAVET Sid 234

MYNTKONSERVERING Sid 235

NYTT MYNT I VARNHEM Sid 240

AVESTAKOPEK I FINLAND Sid 244

SEDELFÖRSLAG FRÅN 1750-TALET Sid 246

PÅVLIG PORTRÄTTMEDALJ Sid 250

SUOMALAISET LUKIJAMME VOIVAT KIRJOITTA MEILLE SUOMEKSI Sid 252

NOVEMBERERBJUDANDE

MODERNA SVENSKA MYNT & SEDLAR I BRA KVALITEER

SVERIGE 2 KRONOR

1892 ofl. 1?	125:-
1893 1?a1	300:-
1903 1?	175:-
1907 1+a01/01	375:-
1912 1/1+	125:-
1913 1+/01	175:-
1914 1/1+	85:-
1915 1+	145:-
1926 1+/01	175:-
1929 1+	60:-
1931 01/0	195:-
1931 1+/01	85:-
1934 01/0	125:-
1937 01a0	300:-
1943 01	150:-
1943 1+	90:-

SVERIGE 1 KRONOR

1915 01	300:-
1924 u pkt 1+/01	125:-
1926 små kanthack fråns annars 1+/01	140:-
1928 litet kant- hack annars 01/0	375:-
1929 01/0	150:-
1929 1+	30:-
1930 1+/01	55:-
1932 01/0	175:-
1932 1+a01	20:-
1933 1+/01	55:-
1936 0	100:-
1937 0	100:-
1942 AUB 1	475:-
1955 Stgl 01a0	140:-
1956 Stgl 01a0	110:-
1959 01a0	375:-
1962 01a0	75:-
1963 01a0	50:-

SVERIGE 50 ÖRE

1920 rund0 1	50:-
1931 1+a01	70:-
1933 01a0	200:-
1935 1+a01	50:-
1938 01/0	175:-
1939 01a0	90:-
1943 01/0	375:-
1944 01a0	70:-

1946 0	120:-
1948 01a0	90:-
1948 0	120:-
1949 01a0	90:-

SVERIGE 25 ÖRE

1904 01/0	290:-
1912 0	450:-
1916 01	150:-
1916 1+	50:-
1917 1+a01	65:-
1918 01a0	200:-
1919 01	75:-
1919 1+	25:-
1927 0	225:-
1927 01	75:-
1928 god 1+	60:-
1930 01a0	100:-
1930 1+a01	35:-
1931 01	50:-
1932 01a0	100:-
1933 1+a01	65:-
1934 01/0	60:-
1936 01	30:-
1937 01	20:-
1938 0	60:-
1940 S 0	60:-
1941 S 0	60:-
1943 01a0	65:-
1949 01/0	35:-
1953 01a0	30:-
1960 01a0	35:-
1961 0	35:-

SVERIGE 10 ÖRE

1919 1+	25:-
1933 01	60:-
1942 0	60:-
1958 0	30:-
1959 0	40:-

SVERIGE 5 ÖRE

1917 1+a01	150:-
1919 1+	225:-
1927 1a1+	1700:-
1943 0	325:-
1960 0	60:-
1961 U 0	100:-
1965 0	15:-
1966 0	8:-

SVERIGE 2 ÖRE

1900 runda 1	300:-
1905 0	200:-
1916 0	300:-
1940 b 01a0	40:-
1944 01a0	65:-
1945 0	100:-
1949 01a0	50:-

SVERIGE 1 ÖRE

1886 01	200:-
1892 1	350:-
1905 0/01a0	70:-
1907 0	75:-
1916 k.6 01a0	50:-
1917 0	75:-
1936 l.6 0	60:-
1937 0	20:-
1938 0	45:-
1941 0	25:-
1946 0	65:-
1947 0	30:-
1948 0	30:-

SEDLAR 10 KRONOR

1908 1	375:-
1910 1/1+	350:-
1912 1+	700:-
1913 01a0	1800:-
1915 1+	575:-
1916 1a1+	450:-
1917 1	275:-
1922 1+	175:-
1923 1+a01	425:-
1924 1a1+	220:-
1925 1+a01	400:-
1926 1	125:-
1929 1+a01	210:-
1930 1/1+	95:-
1932 1+	75:-
1933 1	50:-
1934 1+a01	85:-
1935 1+a01	90:-
1937 01a0	95:-
1938 01	85:-
1940 01a0	105:-
1941 1+	150:-
1946 0	475:-

GLÖM EJ ATT BESTÄLLA VÅR NYA LAGERPRISLISTA

Alla priser inkl. moms. - Full bytesrätt inom 8 dagar.

Porto tillkommer.

PEO MYNT & FRIMÄRKEN AB

DROTTNINGGATAN 29, BOX 16245, S-103 25 STOCKHOLM
TELEFON 08-21 12 10

MYNTKONTAKT

SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag-fredag kl. 10.00-13.00)

Myntkontakt:
Postgiro 42 30 50-4
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Myntkontakt utkommer mellan
den 10:e och 15:e varje månad
Ingen utgivning under juni och juli

Prenumeration: helår 47:—

REDAKTION

*Huvudredaktör
och ansvarig utgivare:*
Torgny Lindgren
Telefon 018-12 09 94
Sankt Olofsgatan 12
752 21 Uppsala

Biträdande redaktörer:
Madeleine Greijer
Torbjörn Sundquist

Copyright:
Myntkontakt och respektive
författare, vilka ansvarar för
sakinnehållet i sina bidrag

ANNONSER

Bokning
Telefon 08-67 55 98, 62 10 71

Annon priser exkl. moms:

2 sidor (mittuppslag)	1 750:—
2:a omslagssidan	1 000:—
omslaget 4:e sida	1 350:—
1/1 sida (157 x 220 mm)	800:—
2/3 sida (104 x 220 mm)	560:—
1/2 sida (157 x 108 mm)	420:—
1/3 sida (50 x 220 mm)	300:—
1/4 sida (76 x 108 mm)	230:—
1/6 sida (50 x 108 mm)	160:—
1/12 sida (50 x 52 mm)	90:—

Sista materialdag:
Den 15:e i månaden
före utgivning

Annonsmaterial:
Negativ eller positiv offsetfilm
För typografering och sättning av
annonser debiteras nettopriser
Sändes till Masterprint
Kungsgatan 37, 111 56 Stockholm

*Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas*

ISSN nr 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Programmet november 1978 - januari 1979

NOVEMBER

Onsdag 15. Medeltidssektionen samlas kl. 18.30 Östermalmsgatan 81, Stockholm. Kenneth Jonsson talar om myntningen i Sverige under åren 1441-1470.

Fredag 24. Höstauktion i hörsalen, Statens Historiska Museer, Storgatan 41, Stockholm, kl. 18.30. Utländska mynt. Visning från kl. 17.00. Se också under AUKTIONER.

Lördag 25. Höstauktionens andra dag med början kl. 14.00. Svenska mynt. Visning från kl. 12.00. Se också under AUKTIONER.

DECEMBER

Lördag 9. Antiksektionen samlas kl. 14.00 på Kungl. Myntkabinetet, Storgatan 41, Stockholm. Harald Nilsson lämnar en kort orientering om kabinettet. Tag gärna med dig egna mynt för bestämning och diskussion!

Onsdag 13. Föreningsmöte kl. 18.30 Östermalmsgatan 81, Stockholm. Liten julfest.

Onsdag 20. Medeltidssektionen samlas kl. 18.30 Östermalmsgatan 81, Stockholm. Julträff med diskussion om under året utbudna medeltidsmynt.

JANUARI 1979

Torsdag 18. Föredrag om Sören Norrby (medeltidssektionen).

Onsdag 31. Sammanträder antiksektionen.

Gustav III:s medalj över den första protestantiska gudstjänsten i Rom 1784

Av TORGNÝ LINDGREN

Fredrik Axel von Fersen berättar i sina *Historiska skrifter* (utg. af R. M. Klinckowström, V, Sthlm 1870, s. 182), att "allmänheten utmärkte nog oro" över Gustav III:s åtgärd på hösten 1783 att utnämna överhovpredikanten friherre Carl Edvard Taube af Odenkat till "ordensbiskop" och att instifta värdigheterna av kommandör och ledamot i andliga ståndet av Nordstjärneorden. Denna nyhet var ägnad att "än mera befästa den allmänna misstanken, att konungen var påfviskt sinnad och att hans håg torde leda honom till religionens omskapande i Sverige". Flertalet av Sveriges prästerskap och religiöst intresserade allmänhet hyste nämligen "en av den ortodoxa Lutherdomens kärva enkelhet präglad uppfattning om olämpligheten av utvärtes äretecken särskilt för andans män" E. E. Areen — S. Lewenhaupt, *De nordiska ländernas riddarordnar*, I, Sthlm 1942, s. 255).

På nyåret 1784 blev det bekant hemma i Sverige, att Gustav III hade bevistat midnattsmässan i Peterskyrkan i Rom, att han hade mottagits av påven och själv hade mottagit kardinal Antonelli, förestån-

dare för Collegium de propaganda fide, som hade tackat kungen "för det skydd H. M. hade uti sina stater medgifvit den romerskt-katolska lärans utöfning" (Fersen, a.a., s. 191). Kungen svarade kardinalen, att han ämnade "gifva ännu mera utsträckning åt denna sin välvilja. Detta blef infördt uti tidningarna och meddeladt svenska allmänheten, hvilken började frukta därför, synnerligen som den redan var böjd att tro konungen vara katolsk till sin öfvertygelse. Alla nyheterna vid altar-tjensten uti slottskapellet; biskoparnes återinförda mössor, ankomsten af abbé Oster, med titel af apostolisk vikarie till Sverige; konungens uppmärksamhet emot denne andlige herre; medaljen som blef präglad öfver religions-friheten; konungens resa till Rom; den skänk af medaljer påfven erhöill; — gaf någon sannolikhet åt folkets misstanka".

Medaljen över religionsfriheten beskrives av Bror Emil Hildebrand under Gustav III nr 53.

Gustav III:s storslagna medaljgävor till påven är utförligt skildrade i *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1962, s. 166 ff.

Gustav III var säkerligen inte okunnig om att allmänheten misstänkte honom för "påfviskt" sinne-lag. I ett brev från Rom den 27 december 1783 till kanslipresidenten greve Gustaf Fredrik Creutz (Konung Gustaf III:s efterlemnade papper, utg. af E. G. Geijer, III:1, Upsala 1844, s. 100) är han angelägen att framhålla, att han, då han bevistade midnattsmässan, tänkte på sig själv som "den lutherska religionens chef, arfvinge till hämnaren af Tysklands frihet". Det var väl delvis för att ta udden av misstankarna för katolska sympatier, som han befallde den nyutnämnde ordensbiskopen att komma till Rom, för att denne skulle ge honom nattvarden; delvis också av andra skäl: "Full med åtrå efter all slags ära eller rättare af pur lust att alltid utgöra ett samtalsämne, tyckte Gustaf III, att han bland präster och munkar ej borde uraktlåta den hedern att synas nitisk för en lära, som Gustaf I infört i Sverige och hvars försvar Gustaf II beseglat med sitt blod" (A. L. Hamilton, *Anekdoter till svenska historien under Gustaf III:s regering*, utg. af O. Levertin, Sthlm 1901, s. 115).

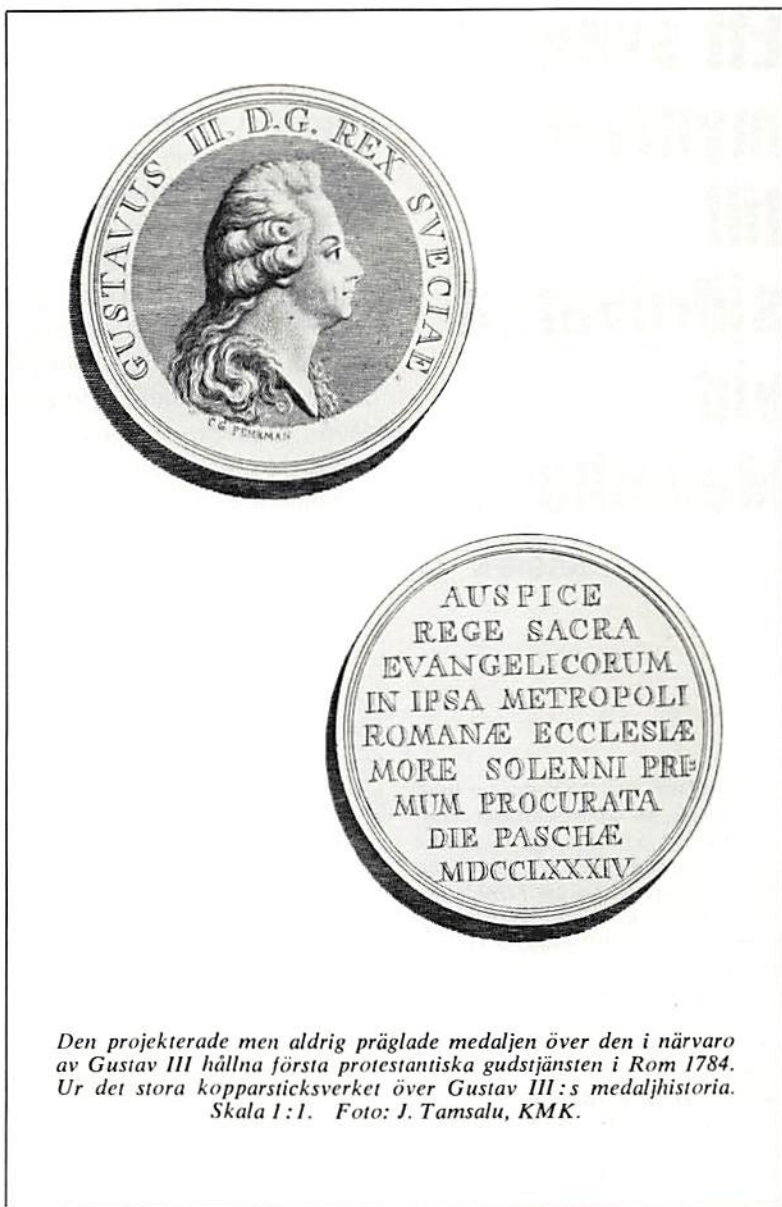
Gustav III begick nattvarden påskdagen 1784. "Denna dag blef äfven i kyrkans häfder märklig genom den första offentliga protestantiska gudstjänsten i Rom" (G. G. Adlerbeth, Gustaf III:s resa i Italien, utg. af H. Schück, Sthlm 1902, s. 182).

Denna demonstration av lutherskt trosnit tycks emellertid inte ha medfört önskad effekt, ty flera år efter Gustav III:s hemkomst spreds i tyska tidningar ryktet, att han i Rom hade gått till nattvarden inom katolska kyrkan. Till svar på ett brev från hovpredikanten greve Fredrik Bogislaus von Schwerin, som då tydligt vistades i Göttingen, skrev riksrådet friherre Emanuel de Geer den 19 februari 1787 (Handlingar ur v. Brinkman'ska arkivet, utg. af G. Andersson, I, Örebro 1859, s. 274), att kungen hade beordrat några av de svenska sändebuden i Tyska riket att genom lämpliga åtgärder ta död på ryktet. Sändebudet i Hamburg hade således fått order att se till, att tidningen i Hamburg tog in en beskrivning av den medalj, som hade blivit slagen till minne av kungens nattvardsgång i Rom påskdagen 1784.

En sådan beskrivning kan vi också läsa i Staats- und Gelehrte Zeitung i Hamburg den 27 februari 1787. Det heter där, att en medalj hade präglats i Stockholm till hufvudsak av att det i Rom hade firats en protestantisk gudstjänst i närvaro av Gustav III, som då hade gått till nattvard efter luthersk ritus. Frånsidans inskrift betyder: Under beskydd av Gustav III har protestanterna för första gången högtidligen firat gudstjänst i själva centrum för den romerska kyrkan påskdagen 1784.

Tidningsnotisens uppgift, att en medalj hade präglats över det angivna ämnet är inte riktig. Man kan på sin höjd säga, att en sådan medalj förelåg som projekt. En teckning av den projekterade medaljen finns som plansch 73 i det till Gustav III:s medaljhistoria hörande gravtrycket "Skåde-penningar öfver de förnämsta händelser, som tillhöra konung Gustaf III:s historia", utg. af Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien, Sthlm 1858; se ill.

Detta medaljprojekt synes ha tillkommit i första hand som ett diskussionsinlägg och har i mycket karaktär av hastverk. Ämnet är inte uttryckt genom sinnebilder utan ge-

Den projekterade men aldrig präglade medaljen över den i närvaro av Gustav III hållna första protestantiska gudstjänsten i Rom 1784. Ur det stora kopparstickverket över Gustav III:s medaljhistoria. Skala 1:1. Foto: J. Tamsalu, KMK.

nom en enkel text, ehuru Gudmund Göran Adlerbeth föredrog sinnebilderna. Textens utformning, sådan vi känner den från planschen, strider också mot Adlerbeths principer. Den är klart polemisk: "in ipsa metropoli Romanæ ecclesiae", i själva centrum för den romerska kyrkan; enligt Adlerbeth borde en påskrifts inventör undvika alla onödiga epitet och inte tillvälla sig medaljbeträktarens rätt att döma själv. Vidare har man enligt Adlerbeth "icke lof att efter godtycke afbryta

raderne, utan måste hvar och en inbefatta ett moment af meningen, hvilket sålunda, för sig sjelft och ensamt betraktadt, liksom ådrager sig en större upmärksamhet"; det är sålunda ett fel, att i medaljen det viktiga ordet PRIMUM, för första gången, har uppdelats på två rader (G. G. Adlerbeth, Anmärkningar rörande det som förnämligast bör i akt tagas vid skådepenningars uppgivande. Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens handlingar, 2, Sthlm 1791).

Ett svenskt myntverk till sjörövarna vid Medelhavet

Av TORGN Y LINDGREN

Ifrån slutet av medeltiden till för omkring hundrafemtio år sedan idkade de fyra Barbareskstaterna vid Afrikas nordkust, dvs. Marocko, Alger, Tunis och Tripolis, organiserat sjöröveri i stor skala som sitt kanske främsta näringsfång. Rivaliteten mellan Europas sjöfartsidkande länder hindrade energisk samverkan för att utrota sjöröveriet. De flesta europeiska stater — och bland dem också vårt eget land — måste genom dryga uppoffringar i pengar och andra presenter samt genom än mer förödmjukande hedersbetygelser till sjörövarna köpa fred med dessa utpressare — en fred som sällan var varaktig och alltid osäker. Ambassadörer togs emot och sändes hem med rika gåvor, presenter gavs vid tronskiften, konsulsombyten osv. Bland de stående presenterna lägger vi märke till krigsmateriel och skeppsbyggnadsmateriel: det är klart, att sjörövarna genom sådana gåvor sattes i stånd att ännu bättre ta sina intressen till vara.

Det avlägsna Sverige hedrades med fyra besök av ambassadörer från Tripolis: ett av dem har åtskilligt numismatiskt intresse. På senhösten 1772 sände paschan av Tripolis en ambassadör vid namn Hadji Abderrahman Aga till Gustav III för att som det hette lyckönska kungen i anledning av hans trontillträde. När Sverige äntligen efter nio månader lyckades bli av med Abderrahman, i augusti 1773, erhöill han rikliga presenter, både för egen och för paschans räkning. Personligen erhöill ambassadören kungens kröningsmedalj i guld med en guldkedja av 45 dukaters vikt, två dyrbara ringar, en gulddosa och 600 dukater. I stället för hemresa på svenskt fartyg fick ambassadören 2,000 dukater i respengar. Även sviten begåvades i avtagande skala ner till negrerna, som fick 25 dukater vardera och kläde till en kaftan.

Om presenterna till paschan skriver den välunderrättade tidskrifts-utgivaren Carl Christoffer Gjörwell den 9 augusti 1773 till hovmarskalcken friherre Axel Gabriel Leijonhufvud: "Tripolitanske ministern har haft sitt afsked med stor ståt hos R. R. Bar. Falkenberg. — Om allt detta får M. N. H. läsa en utförlig detail i mina Tidningar; men Konungens presenter för Baschan,

såsom varande ännu ett arcanum regni för att icke blessa våra goda vänner Frankrike och Spanien, ehuru de väl vetat, bestå uti 300 skepp:d stångjärn, 45 järn-canoner, ett väldigt antal kulor, *alla redskaper till ett myntverk*, 16 stycken svenska kläden, 5 bössor och ett par pistoler, hvilka skjut-gevär, såsom till Baschans egit bruk, voro ganska prägtige".

"Alla redskaper till ett myntverk" är onekligen ett högt bud, men riktigheten av Gjörwells påstående bestyrkes av kammarkollegiets protokoll. Vid kollegiets sammanträde den 28 juni 1773 "föredrogs Myntmästaren Olof Lidiins ingifne räkning af den 15 uti innevarande månad, öfwer det arbete, som wid Kongl. Myntet blifwit förfärdigadt till den härvarande Tripolitanske Gesandten, nemligen:

Hwilken kostnad kommer af Convoy Commissariatet till Myntet att ersättjas".

Den sålunda bortskänkta svenska myntverksutrustningen — säkerligen ett *unicum* i de diplomatiska presenternas historia — nådde i sinom tid sin avlägsna bestämmelseort. Den svenska läkaren Göran Rothman, som 1773 rest till Tripolis i Abderrahmans sällskap, skriver den 5 september 1774 från Tripolis till vetenskapsakademiens sekreterare Per Vilhelm Wargentin i Stockholm: "En venetian vid namn Signor Czuajo håller uppå efter mynket studerande att sätta upp ett myntverk, som Hans Kungl. Maj:t skänkt åt Paschan. Det fattas nu således intet annat än guld och silver att mynta av, och var det skall tagas har man sig icke bekant".

Forts sid 248

för En Mynte Präss med dess tillbehör, bestående af Metalls Skrufnader, Fyrkant, Bleck, Kista, Plåtar, Skrufvar och Stång	Dr	1500
Ett Letterwärc med alla dess tillhörigheter samt 2 ^{ne} sorter Skenor	—	1200
Ett durchsnitt med 4. sorter Sax-ögon	—	450
Ett par ograverade myntstämplar, större	—	30
Trenne par dito mindre à 24 Dr	—	72
Summa Kopparmt	Dr	3252

Myntkonservering

av GUNNEL WERNER

En omfattande konserveringsverksamhet bedrivs på Tekniska institutionen vid Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Institutionen är uppdelad på fyra sektioner: Sektionen för analys och allmän konservering (Ta), Textilsektionen (Tt), Sektionen för måleri på trä (Tm), Fotosektionen (Tf) samt institutionsledning och kansli. På Ta konserveras arkeologiskt jordfunnet material av metall, trä, läder och sten och i ett nytt, modernt inrett laboratorium på samma avdelning utföres bl a metallografiska undersökningar.

Till det stora arkeologiska materialet, som kontinuerligt kommer in från utgrävningar, räknas myntfynden. De är ju genom sina dateringsmöjligheter bland de viktigare artefakterna på en fyndplats.

Sedan Kungl. Myntkabinettet registrerat mynten, lämnas de till konservering. För närvarande ligger ca 3.000 mynt och väntar på individuell behandling.

Inte bara nyfunna mynt omhändertags utan också mynten från Kungl. Myntkabinetets utställningar och gamla samlingar.

Även privatpersoner kan för en rimlig kostnad få sina mynt rengjorda på Ta, men på grund av den hårda arbetsbelastningen och de proportionellt sett alltför snäva personella och materiella resurserna blir väntetiden tyvärr mellan $\frac{1}{2}$ - 1 år. (Museernas väntetid är upp till 3 år).

Konservering av mynt innebär vissa problem, eftersom myntsamlare har sådana speciella krav på myntens yta (patina, glans, läsbarhet osv), att de ibland är oförenliga med konservatorns åsikter om patina/skadliga kopparsalter, rengöring, korrosionsangrepp, fortlöpande korrosionsprocess, metallens egenvärde osv. Mynten får ju inte vara för blanka och inte för matta, skall kunna läsas, måste ha patinan

kvar men ändå rengöras. Kopparmynten får inte vara "skära" utan helst bruna, gör inget om de är patinerade En svår balansgång för konservatorn. Men tillsammans med personalen på Kungl. Myntkabinettet har vi på Tekniska institutionen vid Riksantikvarieämbetet kommit fram till konserveringsmetoder, som vi alla är nöjda med.

Även intressanta diskussioner med privata myntsamlare har lett till ökad förståelse för varandras åsikter, krav och önskemål.

Jag vill här i korthet närmare belysa några aktuella problem och konserveringsmetoder av såväl nutida som förhistoriska jord- och sjöfunna mynt.

Nutida mynt kan lätt få små svarta fläckar, fet och matt yta och på silvermynten gul till svart hinna av silversulfid. Denna typ av smuts och korrosionsprodukter sitter ytligt och har inte satt spår i metallen. Den går därför lätt att avlägsna i elektrolysbad och genom att med mjuk pensel borsta rent myntet i en lösning av kvillajabark och destillerat vatten. Rengöringen låter enkel men bör göras av fackman med tillgång till kemikalier, galvanoeanläggning, dragskåp, rikligt med destillerat vatten mm.

Även svart, tät yta av silversulfid på silvermynt går bort i elektrolysbad,

men det fordrar mer arbete. Silversulfiden sitter fläckvis ibland mycket hårt och måste avlägsnas med trästicka under mikroskop. Arbetet är tidsödande, men resultatet brukar bli bra. Framför allt vet man, att myntet är väl rengjort, utan att vare sig den kemiska eller manuella metoden har satt spår i metallen.

Fläckar av kopparsalt (grön "ärg") på kopparmynt, hur små de än är, åstadkommer frätporer i metallen och bildar en matt fläck. Ofta blir den också ljusare än omgivningen, eftersom den rena metallen kommit i dagen. Om inte kopparsaltet avlägsnas, blir skadorna större, ju längre det får sitta kvar. Korrosionsprodukterna absorberar nämligen luftens fuktighet och de föreningar, som finns lösta i luften. Tillsammans med hög relativ fuktighet och hög temperatur (tex en regnig sommar) kan skadorna på sikt bli omfattande.

Porösa eller hårda kristallina kopparsalter utgör inte enligt vår mening patina utan endast skadliga salter, som måste avlägsnas. Patinan är endast den mörkgröna eller mörkbruna täta, tunna och vidhäftande hinna, som täcker myntet. Den skall givetvis sitta kvar. I annat fall måste myntet göras helt rent och därefter eventuellt patine-

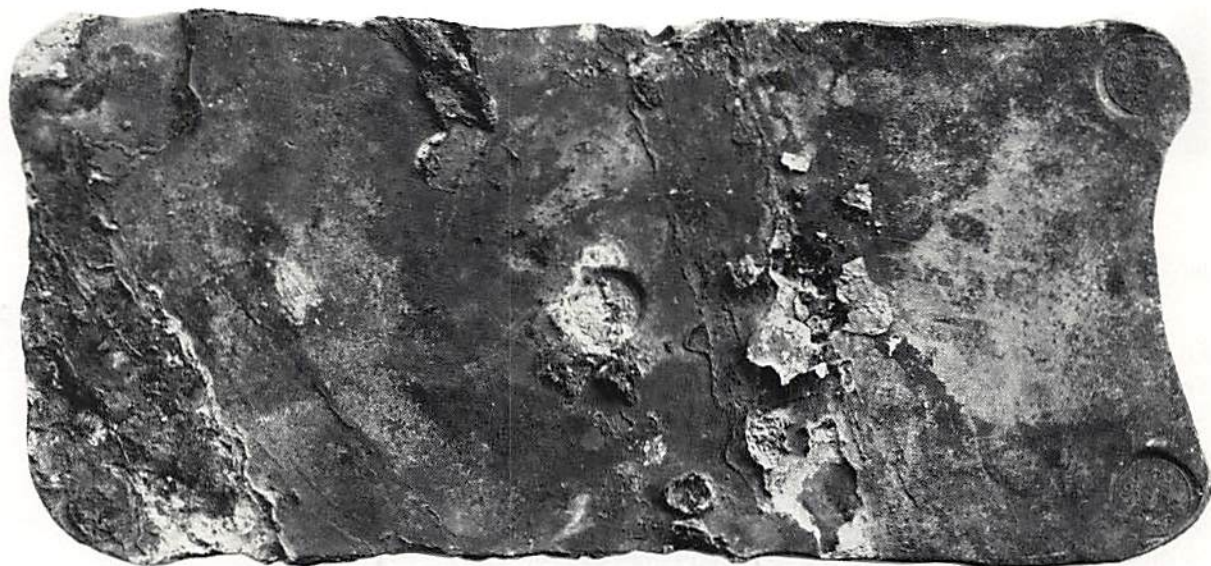

Fig. 1. Plåtmynt 10 daler. Före konservering.
Ög. Gryts skärgård, Häradsskär.

ras. Rengöring kan ske på olika sätt, men vi har funnit, att den skonsammaste metoden är att lösa korrosionsprodukterna med etylen-diamintetraättiksyra di-Na (EDTA) och manuell bearbetning under mikroskop. Det är också viktigt, att mynten urlakas väl i destillerat vatten, så att de aktiva kloriderna i största möjliga mån försvinner.

Härmed är vi inne på konservering av förhistoriska jord- eller sjö-funna mynt. Problemen är något annorlunda, eftersom mynten är mycket mer korroderade än nutida mynt. Som exempel kan nämnas konserveringen av de märkliga mynt, som för några år sedan hittades utanför Häradsskär i Gryts skärgård. Fem plåtmynt (10 daler SM 1644-45), vardera vägande ca 19,5 kg (fig. 1) och ca 600 rundmynt påträffades i ett skeppsvrak. Efter några år hittades ytterligare drygt tusentalet rundmynt. Fyndet dateras till mitten av 1600-talet.

Konserveringen av rundmynten vållade inga större besvär. Plåtmynten var däremot knepigare. De är dessutom utomordentligt värdefulla på grund av deras sällsynthet. Ett av de nyligen funna är stämplat

1645, de andra 1644.

På mynten fanns tre olika beläggningar: grön porös, vit hård och brun i flagor. För att vara riktigt säker på rätt konserveringsmetod gjordes röntgendiffraktionsanalys på korrosionsprodukterna, varvid det visade sig, att den ljusgröna beläggningen utgjordes av vattenlöslig kopparklorid ($\text{CuCl}_2 \times 2 \text{H}_2\text{O}$), den vita var kalk och kunde lösas med svag citronsyra (något som annars skall undvikas i myntsammanhang). Den bruna beläggningen var rost från närliggande järnföremål och löstes med EDTA.

Det besvärligaste var emellertid, att stämpeln 1645 bestod av ett mycket tunt brunt skal som vilade på vattenlöslig CuCl_2 (fig. 2 och 3). Om kopparkloriden löstes och avlägsnades, skulle präglingsen helt försvinna. Korrosionsprodukterna kunde således i detta fall inte avlägsnas, utan myntet urlakades försiktigt i destillerat vatten, torkades i vakuumbank och paraffinimpregnerades. Metoden kan emellertid inte betraktas som helt säker om inte utställnings- och magasinmiljön är tillfredsställande.

Rundmynten rengjordes med 2%-

ig EDTA-lösning och roterande gethårsborste, urlakades i destillerat vatten och torkades i vakuumbank. Därvid försvann den gröna beläggningen och ytan fick en tilltalande brun färg. Risken är ganska stor, att mynten kan bli "ilsket skära", om man inte har noggrann kontroll över rengöringsarbetet.

Frestelsen kan vara stor att redan i fält borsta bort jord eller annan beläggning på ett jord- eller sjöfunnet mynt. Om myntet är hårt korroderat och präglingsen endast finns bevarad i korrosionen, kan en ovarsam rengöring bli ödesdiger. Några tag med en borste river med sig all information, som finns bevarad i korrosionen, ner till metallen och i värsta fall står man med ett stycke kopparplåt i handen.

Ett ur korrosionshänseende intressant fynd gjordes utanför Älvs-nabben för några år sedan. I ett träkärl hittades en samling små, svarta och runda plattor. Vid undersökningen, som gjordes på Wasavarvets konserveringsavdelning, fann man att plattorna var silvermynt, som korroderat helt och hållet. Plattorna delades, och de visade negativa avtryck av silvermynt i

Fig. 2. Detalj av plåtmynt 10 daler.

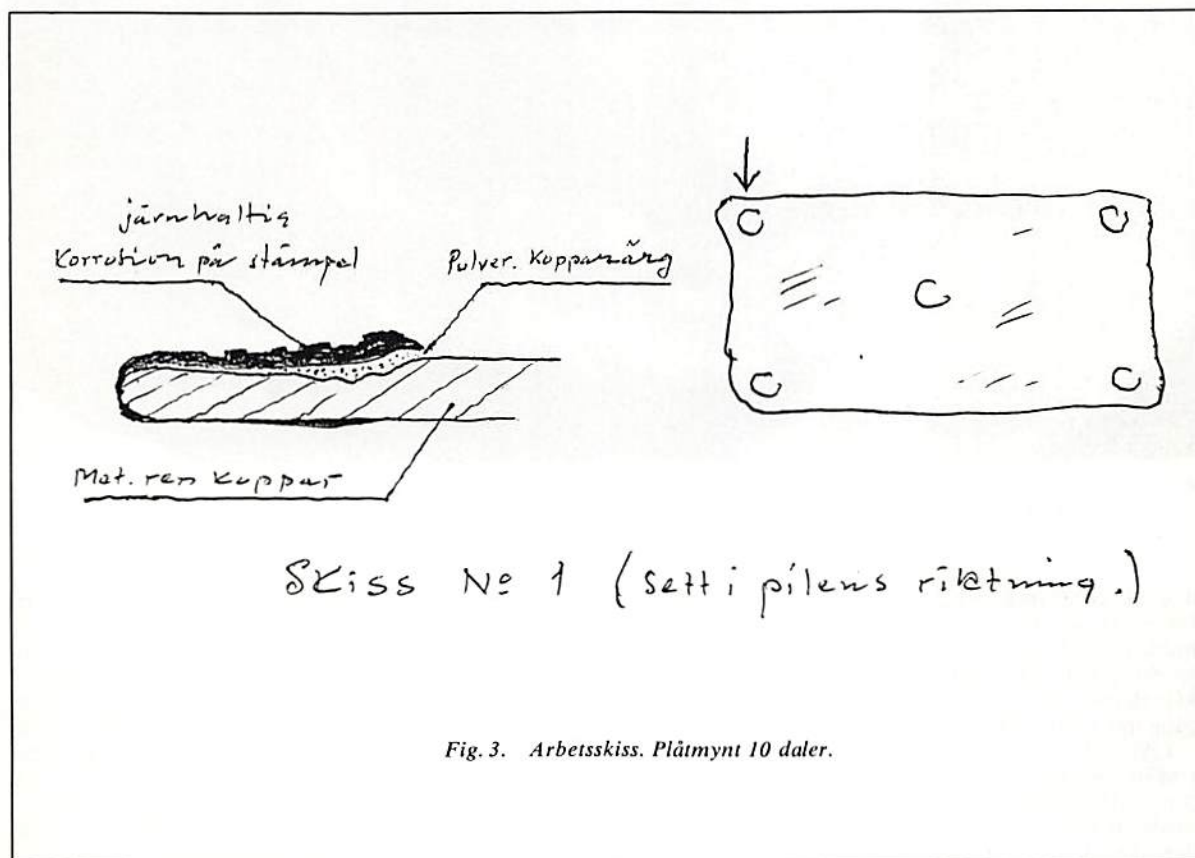

Fig. 3. Arbetsskiss. Plåtmynt 10 daler.

Fig. 4. Avtryck i silversulfid av fränsidan av ett tyskt mynt, troligen 1619, med valörbeteckningen $\frac{1}{12}$ taler.

den täta och ganska hårda silversulfiden (fig. 4). Myntavtrycken dokumenterades fotografiskt mycket nogga och kunde lätt tolkas på Kungl. Myntkabinettet. Träkäret hade en gång innehållit tyska 1600-talsmynt.

Liknande fynd gjordes på Birka i Mälaren under grävning 1970 av den vikingatida hamnpiren. Det rörde sig om arabiska 700-talsmynt den gången.

Som synes använder vi på Tekniska institutionen inte syror vid konservering utan mycket skonsamma men ändå effektiva kemiska hjälpmedel. De flesta syror angriper metallen och gör den porig. Ytan kan se tilltalande ut, men i mikroskop syns skadegörelsen desto mer.

Vi använder heller inte lack eller annat ytskydd, då vi anser, att till-

räckliga undersökningar inte gjorts på detta område.

Varje konserveringsåtgärd blir noggrant redovisad i den konserveringsrapport, som medföljer de rengjorda mynten vid återlämnandet till uppdragsgivaren. I rapporten beskrives också graden av korrosionsangrepp och korrosionstyp samt — i särskilt intressanta fall — resultatet av konserveringen.

INGEN VET HUR VÄRDEFULL DEN HÄR MEDALJEN BLIR!

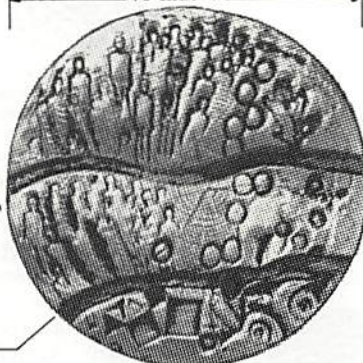
70 mm Ø

DJURRIKET

Människor
Ägg
Blodlinje

VÄXTRIKET

Årsringar
Pollen
Sädesax
Blomma
Klorofyllinje

STENRIKET

Kristaller
Stenar
Fossil

Medaljen har en spännande kraftigt böljande form: en skiva sågad ur ett träd med 200 årsringar med profbild av Linné.

Beställ nu!

Begränsad upplaga.

Endast 3000 st i Brons och 2000 st i Silver.

ÅRETS MEDALJ 1978 CARL VON LINNÉ

Till 200-årsminnet av Carl von Linnés bortgång kommer nu Samfundet Kungliga Myntkabinettets Vänner med en minnesmedalj. Den har skapats av skulptör Olle Adrin som vann tävlingen om Årets Medalj 1978. I juryn bl a Linnésällskapetets förre ordförande docent Birger Strandell och skulptör Edvin Öhrström.

200-årsminnet av Linnés bortgång högtidlighålls i år över hela världen. Han är en av vårt lands mest berömda vetenskapsmän. Han föddes i Småland 1707 och kom till Uppsala 1728 där han snabbt blev centralgestalten för den botaniska forskningen. Linné gjorde också många resor inte bara i Sverige och forskade mycket inom olika vetenskaper, främst inom "Naturens tre riken — växt-, djur- och stenriket". Och det är om dessa tre "riken" den ena sidan av medaljen handlar.

Samfundet Kungliga Myntkabinettets Vänner är en ideell förening med bl a uppgift att främja intresset för seriös medaljkonst. Sedan 1975 ger man årligen ut en medalj under namnet Årets Medalj. I denna serie har tidigare utgivits: 1975 Sv Radio 50 år. Skulptör Rune Karlzon./ 1976 Sverige—USA. Skulptör Peter Linde./ 1977 Uppsala Universitet 500 år. Skulptör Bengt-Inge Lundkvist./ Tema för Årets Medalj 1979: 200-årsminnet av kemisten Jöns Jacob Berzelius.

Medaljer finns beskriven i den rikt illustrerade, 42-sidiga, skrift om Linnémedaljer genom tiderna, som Samfundet låtit utarbeta på engelska: "Linnaeus in Medal Art". Boken kan beställas samtidigt med medaljen och kostar då 25 kr (ord pris 35 kr).

Svenska Medaljgillet

Box 553, 631 07 Eskilstuna. Tel 016 - 12 45 50.

Beställning till: Svenska Medaljgillet, Box 553, 631 07 ESKILSTUNA. Ordertelefon 016-12 45 50.

Jag beställer Linné-medaljen enligt nedan:

___ st i Brons (260 g/70 mm) à 215 kr.

___ st i Kontr Silver (240 g/70 mm) à 495 kr.

sänd även medaljboken "Linnaeus in Medal Art" till förmånspris 25 kr (sätt kryss i rutan)

Jag vill veta mer om följande förkryssade utgåvor av Årets Medalj

1975: Sv Radio 50 år 1976: Sverige—USA 200 år

1977: Uppsala Universitet 500 år.

I medaljpriserna ingår exklusivt medaljställ i ädelträ och nu gällande moms.

Frakt- och postförskottsavgift tillkommer.

Datum _____

Namn (texta) _____

Tel _____

Adress _____

Postnr _____

Ort _____

Underskrift _____

När ett nytt mynt hittades i Varnhem

Av HARALD WIDEEN

Det nya Varnhemsmyntet, Brenner, Thesaurus Nummorum Sveo-Gothicorum 1731. Tab. VI:8, var präglat för unionskungen Erik av Pommern, men fränsidan var så sliten, att man inte kunde läsa myntorten. När planschen graverades 1684, trodde man sig se MONE och TRIO. Ett mynt från Nordanlanden (Septentrionalis)?

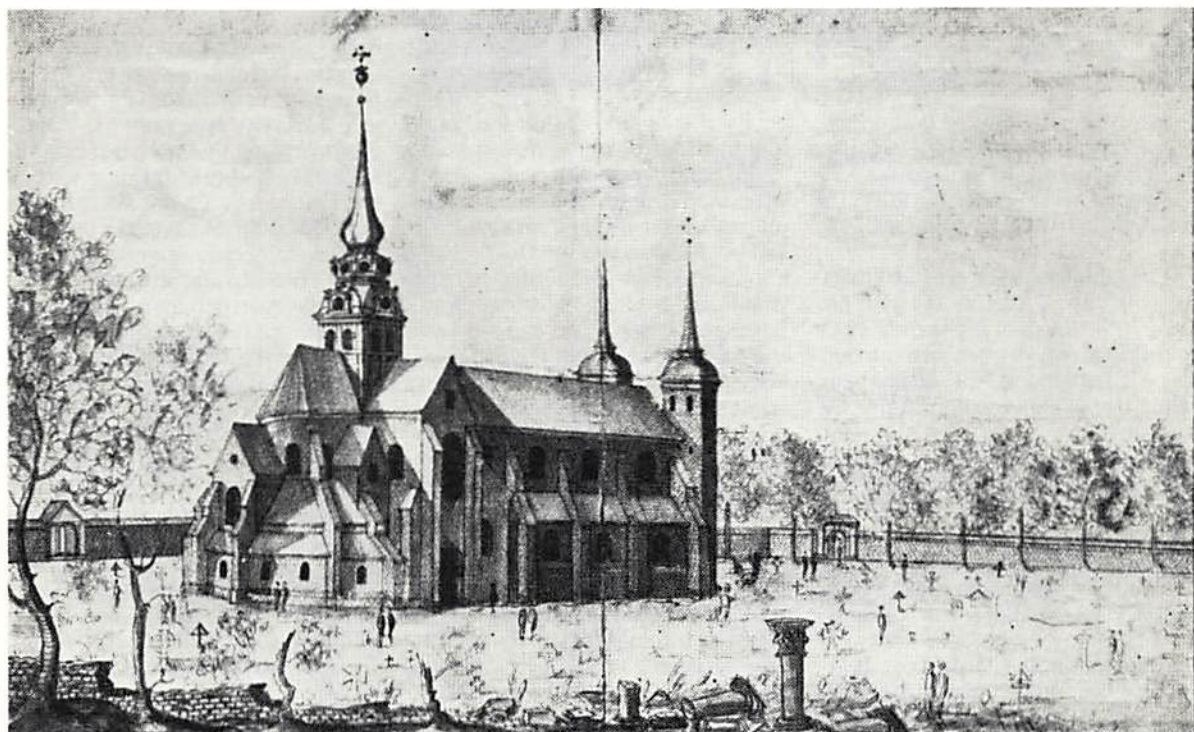
Myntsamlaren Elias Brenner, som vid sitt besök i Varnhem 1673 lade beslag på mynt för sin samling, blev de gamla svenska myntens store systematiker. Han var en framstående föremålstecknare, heraldisk ritare och porträttör, särskilt miniatyrmålare. Här hans självporträtt 1696, tecknat med gåspenna och laverat med tusch. (Tillhör Nationalmuseum, Stockholm.)

I slutet av 1600-talet fanns det en läkare i Göteborg, som hette Olof Bromelius. Han hade fått sin utbildning vid universitetet i Leiden, och han blev en kunnig samlare av både växter och gamla mynt. I MYNTKONTAKT 1977 nr 9, sid. 16 ff, kan vi läsa en artikel om Olof Bromelius, Göteborgs förste myntsamlare. Under sina resor på landsbygden fick Bromelius tag i mynt, som hade hittats i jorden, och genom bytesförbindelse med andra lärda män kunde han komplettera sin samling. Vad man mest intresserade sig för, var givetvis de mynt, som i forna tider hade varit i bruk i Sverige. De flesta typerna kunde man datera genom att tolka de ord och bilder, som fanns präglade på mynten.

Resultatet av sådana forskningar blev våra första myntbeskrivningar. Riksantikvarien Johan Hadorph sammanställde sitt vetande i en "myntebok", eller en samling kronologiskt ordnade svenska mynt, som han genom sina ritare avtecknade och sedermera ämnade låta trycka i kopparstick, men någon kommentar skrev han vederligen inte. Antikvitetsritaren Elias Brenner utgav 1691 en med kopparstick fint illustrerad beskrivning över sin samling, det kända verket *Thesaurus nummorum sveo-gothicorum*, som kom ut i ny upplaga 1731.

Helt nya typer

Det händer ju alltså, att de svenska myntfynden innehåller typer,

Den bevarade, stora klosterkyrkan i Varnhem anses vara vårt lands vackraste. Rikskanslern greve Magnus Gabriel de la Gardie restaurerade den på 1670-talet och gjorde den till sin gravkyrka. Det sköna templet besöktes något senare av Erik Dahlberg, som gjorde ovanstående pennteckning som ett förarbete bland många andra till sitt stora planschverk *Suecia Antiqua et Hodierna*, vilket utkom först på Karl XII:s tid. (Efter originalet i Kungl. bibliotekets Kart- och plansch-avdelning, Stockholm.)

som inte tidigare har varit kända för forskningen. Ofta är det då fråga om medeltidsmynt, som är svåra att bestämma, därför att de har en så enkel prägel. Ibland är det tveksamt, om ett sådant mynt har präglats i Sverige, Norge eller Danmark. Men detta spelar kanske mindre roll, när vi betänker, att de nordiska länderna långa tider var förenade i verklig union och att de även dess- emellan godtog varandras mynt, åtminstone i gränstrakterna.

Brenner publicerar i sin *Thesaurus* ett sådant mynt som nr 8 å tab. IV i 1:a upplagan och som nr 8 å tab. VI i 2:a upplagan (se bilden) och om fyndet berättar han å sid. 29 i 2:a upplagan (översättning av Harald Wideen): "Ehuru jag med egna ögon har granskat många tusen av Eriks av Pommern mynt, som har hittats hos oss på skilda platser och vid olika tillfällen, och så noggrant som möjligt undersökt dem, har det hittills ej varit mig möjligt att finna något mynt, som är likt detta. Därför har jag ansett det vara mödan värt att något ut-

förligare redogöra för tillfället och platsen, där myntet hittats".

Nära borgen Axvald

Och Brenner fortsätter: "Nära den gamla borgen Axvald i Västergötland (vilken var göternas kungasäte liksom Upsala var svearnas) blev Varnhems klosterkyrka uppförd. — I kyrkans omnejd innehades några egendomar av den berömde greve Magnus Gabriel de la Gardie. Han var högst berömvärd genom att dels grunda, dels restaurera otaliga kyrkor och slott. Då han lät restaurera även Varnhems klosterkyrka, som låg i ruiner, fann arbetarna detta och andra forntida mynt. Och då denne lysande greve önskade, att jag skulle bestämma dem, fullgjorde jag så gott jag kunde detta uppdrag, eftersom jag ju på mina resor till olika platser i landet i Antikvitetskollegiets namn inte blott gärna iakttog sådana föremål utan också till Riksarkivet ingav en noggrann ritning av alla minnesmärken i Varnhem".

De la Gardies arbeten i Varnhem ägde rum 1668-71, och det "nya" silvermyntet avbildades 1684.

Först när numismatikern Carl Reinhold Berch gav ut sin *Beskrifning öfver Svenska Mynt och Kongl. Skåde-Penningar*, Upsala 1773, föll frågan framåt. Berch säger sid. 29: "Denne penning, som är större än de vanlige örtogar, och mycket rar, säger Brenner hafva blifvit funnen vid Axvalds gamla slott". Den sistnämnda uppgiften beror väl på slarvig läsning av Brennens bok, men Berch omtalar ett par nya svenska fynd av samma penning. På en av dessa hade han läst *Moneta castri Ore* - -, varför han nu tänkte sig, att myntorten var Örebro slott, Cast-rum Örebro.

Numera anses inte detta vara något sällsynt mynt. Det är en dansk grossus eller gros, en större nominal lik den tyska groschen eller den franska gros. Bokstäverna ORE betyder varken Örebro eller öre! utan är en rest av namnet på den danska myntorten Gurre på Själland.

RECENSIONER

Ernst Nathorst-Böös: *Carolinmyntet* av A. O. Wallenberg. Utgivare: Numismatiska Litteratursällskapet i Göteborg, Krabbeliderna 15, 417 28 Göteborg, tryckt i Mölndal 1978. 28 s., ill. Cirkapris: 15 kr.

De guldmynt, som med åtskilliga avbrott slogs i Sverige sedan 1568, från 1654 dukater, ingick inte i det svenska myntsystemet och användes i första hand för utrikeshandeln; inte sällan smältes de ner till guldsmedsarbeten. År 1816 gick emellertid Storbritannien som första land över till guldmyntfoten, och ett femtiotal år senare blev denna fråga aktuell även för vårt land.

Den kände finansmannen A. O. Wallenberg, grundare av Stockholms Enskilda Bank och i många år ledamot av riksdagen, var väl den, som arbetade hårdast för guldmyntfotens införande i Sverige. Som en den internationella handelns förespråkare såg han klarare än de flesta, vilka olägenheter de nationella valutorna medförde vid resor, större betalningar osv. Redan 1863 hade han förfäktat, att de nordiska staterna (Danmark, Norge, Sverige) borde ansluta sig till francsystemet med silverfranc som räkneenhet; några år senare började han kämpa för guldets som värde-mätare. Ett resultat av denna hans kamp blev den märkliga företeelse i vår myntserie som utgöres av guldmyntet 1 carolin = 10 francs, präglad under senare delen av Karl XV:s regering (åren 1868-69 och 1871-72) med en vikt om 3,23 g (finvikt 2,9 g), dvs. något lättare än dukaten.

Numismatiska Bokförlaget i Göteborg har nu presenterat ett häfte, författat av Ernst Nathorst-Böös vid Kungl. Myntkabinettet, som behandlar A. O. Wallenbergs kamp i riksdagen för guldmyntfotens införande. Förf. bygger på Wallenbergs minnesanteckningar, på dennes rapport från den internationella myntkonferensen i Paris sommaren 1867 — där Wallenberg var svensk delegat — samt på riksdagsprotokollen. Wallenbergs bärande idé var hela tiden att åstadkomma en internationellt gångbar valuta. Den latinska myntunionens *franc* var hans "ideal". Redan på våren 1867 hade han motionerat i första kammarkaren om införande av guldmyntfot med

en ny myntenhet, frank, indelad i hundra öre samt prägling av guldmynt om 10 och 20 frank; — det sistnämnda skulle tas emot i allmänna kassor till en kurs av 14 rdr rmt —. Förslaget avstyrktes av bankkotskottet med hänvisning till den stundande internationella myntkonferensen i Paris.

Efter att ha deltagit i denna återkom Wallenberg i såväl tal som skrift med ett mera utarbetat förslag och framlade detta som en ny motion den 27 januari 1868. Han föreslog som svensk myntenhet ett guldmynt, benämnt dukat (!) och exakt motsvarande 10 franska francs. Av ett kilogram innehållande 900/1000 guld skulle slås 310 stycken. Varje franc skulle indelas i 100 cents. Förutom dukaten skulle också präglas ett guldmynt = 25 franska francs; detta större guldmynt skulle benämnas *carolin* (!). Kungl. Maj:t ansåg att frågan om införande av guldmyntfot krävde en grundlig utredning, men föreslog utan att ta ställning till denna fråga i en proposition till riksdagen våren 1868 (17, inte 6 mars), att dukatmyntningen skulle upphöra och att i fortsättningen två guldmynt skulle präglas, ett = 10 franska francs och ett = 25 franska francs. Dessa nya guldmynt skulle väl ha lika liten inhemsk betydelse som dukaterna, men utomlands "ega en användbarhet, som de sistnämnda mynten alldeles sakna". Banko- och lagutskottet avstyrkte Wallenbergs motion men tillstyrkte propositionen. Så blev också kamrarnas beslut. Förf. kunde gärna ha påpekat, att man var särskilt tveksam i såväl utskott som kamrar beträffande den beräknade högre nominalen, 25 francs, som ju ej heller kom att utges.

I Kungl. Maj:ts förordning den 31 juli 1868 kungjordes, att det av guld skulle slås ett mynt = 10 franska francs; "detta guldmynt benämnas *Carolin*". Idén till namnet kom från den för guldmyntfoten och francräkningen ivrande finansmannen, men inte som benämning på den nominal han tänkt sig, 25 francs. Härigenom hade vi, samtidigt som silvermyntfoten och den inhemska mynträknigen behölls, fått ett guldmynt med full anknytning till ett annat lands myntsystem.

Eftersom det inte passade in i vårt myntsystem, fick riksbanken sätta kursen. Carolinen fick ett utväxlingspris om 7,20 rdr rmt, men inväxlingspriset sattes till 7,15. Detta gjorde myntet mindre begärligt (vilket endast indirekt framgår av vad förf. citerar, s. 19, av Wallenbergs påpekande att bl a järnväg och telegraf accepterade myntet till den högre kursen samt att den så även godtogs "man och man emellan och slutligen tilltvinga de sig väl det samma äfven i Riksbanken").

Myntet graverades av Lea Ahlborn redan före den 31 juli 1868, vilket framgår av en av förf. citerad uppgift ur finska myntverkets arkiv (s. 18-19; tyvärr anger han inte datum). Detta parti om förordningen och myntprägligen, som gärna kunde ha utökats med uppgifter om årtal, halt, vikt etc., borde ha införts på s. 13, ty här börjar skildringen av Wallenbergs förnyade motioner i början av år 1869.

Han föreslog nu, att detta nya guldmynt, 1 carolin = 10 francs, skulle vara myntenhet (såtillvida anknytande till sin motion under förra riksdagen). En tiondel av denna skulle kallas mark och indelas i 100 öre.

Även Wallenbergs motion från 1869 avvisades. Riksdagen hemställde emellertid hos Kungl. Maj:t, att en kommitté måtte tillsättas, för utredning av frågan om införande av guldmyntfot i Sverige, och så skedde den 7 september samma år. Denna hemställan föregicks av en lång debatt, varpå förf. ger åtskilliga exempel. Ett patetiskt inlägg av bonden Johannes Andersson (från Svältona i Västergötland, kunde förf. ha tillagt) må citeras: "I ett fattigt land, men rikt på berg och stenar, der man bjuder sina jordbrukare på prisbelönt barkbröd och svampar, tycker jag att det passar föga . . . att så mycket orera om guld- och silfvermynt, hvilket, i min tanke, i alla fall icke blir annat än tomma fraser . . ." Man märker närheten till nödåret 1868, den sista gången barkbröd åts allmänt i vårt land och många svalt ihjäl.

Den nämnda kommittén föreslog den 13 augusti 1870 i sitt betänkande, att Sverige skulle ansluta sig till guldfrancsystemet. Nu återkom Wallenberg ännu en gång, den fjärde, med ett förslag som utgick från kommitténs. Guldenheten heter fortfarande carolin, men han anslu-

ter sig till kommittén genom att införa en franc som dess tiondel eller räkneenhet; denna skulle indelas i 100 cents. Emellertid bör man observera, att regeringen inte framlagt något eget förslag i saken, och riksdagen var inte mogen för guldmyntfoten över huvud taget, ännu mindre för Wallenbergs förslag. Efter debatt (delvis refererad) avvisades motionen; samma öde rönt kommittéförslaget.

En sista gång (27 januari 1872) återkom Wallenberg med sin motion om anslutning till francsystemet, men detta avvisades ånyo av såväl banko- och lagutskottet som kamrarna. Rec. vill här tillägga, att Wallenbergs sega kamp måste ha tätt sig meningslös för många svenskar, eftersom Frankrike just förlorat kriget mot Tyskland och var politiskt försvagat — men just detta anförde han som ett gott skäl för en anslutning till francsystemet: landet var inte längre "imperialistiskt" utan ägnade sig åt sparsamhet och arbete.

Året därpå kom Kungl. Maj:ts förslag om införande av guldmyntfot, varvid en myntunion mellan de tre skandinaviska staterna skulle upprättas. Detta antogs (i Norge först 1875) och därmed var Wallenbergs kamp avslutad. Som bekant anknöt det nya myntsystemet på ett praktiskt sätt till det gamla. Den 1873 införda myntenheten krona var, praktiskt sett, = 1 riksdaler riksmünt och motsvarade sålunda 1 riksdaler riksgälds eller ¼ riksdaler specie.

Nathorst-Böös intressanta översikt av riksdagsdebatten kring A. O. Wallenbergs förslag, varav några utdrag serverats, avslutas med en karikatyr av Wallenberg från 1881 ("Skuggan av en karolin"), tillkommen när den sista internationella myntkonferensen pågick i Paris, varunder dubbelmyntfoten definitivt torpederades och guldets i realiteten godtogs — som man trodde för all framtid!

Lars O. Lagerqvist

B. Ahlström, Y. Almer och J.-E. Selin: *Prisguide över Sveriges mynt 1818-1978*. Värderingspriser 1979. Numismatiska Bokförlaget AB, Stockholm 1978. 113 s., ill. Cirka pris 12:50 kr inkl. moms.

Numismatiska Bokförlaget presenterade i oktober den fjärde upplagan av sin årtalsförteckning med

värderingar, omfattande tiden 1818-1978. Formatet har minskats och blivit mera "fickvänligt"; de av få samlade provmynten har uteslutits; värderingar i kvalitet 0 saknas för mynt före 1872. Sistnämnda ändring har, heter det i förordet, orsakats av att så pass få försäljningar av verkliga 0-mynt sker, att prisangivelserna ofta bygger på bara ett enda pris under perioden; att bygga på ett dylikt måste bli missvisande. I övrigt noterar vi med intresse *sänkningar* av priserna för första gången på många år — det gäller framför allt guldmynten (utom 10 och 5 kronor) samt de flesta silvermynten i "mellankvalitéer" (hög kvalitet däremot fortsätter att stiga, liksom Gustav V:s och i någon mån Gustav VI Adolfs mynt, och i allmänhet kopparmynten från hela perioden). Det är givetvis helt riktigt att acceptera faktiska förhållanden på myntmarknaden och inte minst på auktionerna under det sista året. Den nya listan blir därigenom inte bara en priskurant för författarna, som ju själva är mynthandlare. Möjligen kan man säga — men det gäller nuförtiden alla värderingslistor — att det är ett vågspel att på detta sätt i förväg söka komma fram till vad mynten skall kosta under 1979.

Några smärre påpekanden: Benkt Ulvfot var myntdirektör ("myntmästare") i Stockholm till 1974, inte 1973, följaktligen från (sommaren) 1974 i Eskilstuna. Léo Holmgren pensionerades 1974, låt vara att han på uppdragsbasis utfört jubileumsmünt 1975-76. "Myntgravör" kan inte översättas med "die-sinker" på engelska, det är helt missvisande. I äldre tider hette det medaljör (kungl. medaljör) och därmed avsågs gravyrateljens *konstnärlike ledare*, som till 1930-talet arbetade på entreprenad och själv anställde sina gravörer (die-sinkers); senare förvandlades det till en arvodestjänst, medan gravörerna var (och är) avlönade på vanligt sätt. Tjänsten som myntgravör i mening "graveur général", som fransmännen titulerade Lea Ahlborn, är sedan 1974 indragen. Rec. föreslår "chief engraver" som översättning. På s. 17 upptas Hedvig Elisabet Charlottas begravningskastpenning, eftersom hon avled under Karl XIV Johans regering (sommaren 1818). Rec. vill acceptera detta, ehuru hon

Forts sid 248

CAROLINMYNTET OCH A. O. WALLEMBERG av ERNST NATHORST-BÖÖS

Skriften, i format A 5
28 sidor, erhålles genom
inbetalning av kr 15:—
till postgiro 87 81 24-7
Num. Littsällskapet.

Expedieras som trycksak
direkt i Er brevlåda.

Numismatiska
Litteratursällskapet **NLS**
Krabbeliderna 15 1970
417 28 Göteborg

KÖPER • SÄLJER BYTER • VÄRDERAR Svenska mynt & sedlar

Köper och säljer:
Jul- och
minnestallrikar

Säljer:
Svenska brev
och frimärken

Säljer och byter:
Beg. serietidningar

Säljer:
Tavlor — konst

FALKENBERGS MYNTHANDEL

Brogatan 2, Falkenberg
Tel. 0346 - 150 95

Öppet vardagar 13.00-18.00
Lördagar 09.00-12.30

Avesta femkopek i finska samlingar

Av TUUKKA TALVIO

Genom artiklar av Thorsten Waenerberg, Axel Wahlstedt, Erik Gamby och Nils Ludvig Rasmusson¹ känner vi ganska väl historien bakom de i Avesta präglade "ryska" femkopekerna, som var avsedda att användas av svenska trupper i 1788-90 års svensk-ryska krig — Gustav III drömde ju om en snabb invasion i Ryssland. Ännu en uppsats, uppenbarligen föga känd i Sverige, kan nämnas här; artikeln "O pjatakah Ekateriny II:s korolevskoju koronoju"² (Om Katarina II:s femkopeker med kunglig krona) av den kända ryska samlaren greve I. I. Tolstoj ger en god översikt (delvis baserad på brevväxling med T. G. Appelgren) och innehåller en plansch med sex olika välbevarade exemplar. Det må nämnas, att storfurst Georgij Mihailovic, vars *Monety Imperatricy Ekateriny* utkom 16 år tidigare, inte kände till orsaken till emissionen, och han illustrerade bara två exemplar (samma bilder finns i B. F. Brekkes nyligen utkomna bok³).

År 1833 erhöll Helsingfors Universitet en samling mynt och medaljer som gäva från handelsagenten i Reval Gustaf Fredrik Böning — senare konsul von Böningh och en vän till Bror Emil Hildebrand. I den medföljande katalogen läser vi följande:

"Ett Exemplair af de nu mera sällsynte fem kopeks stycken, som under G III tid blefvo slagne i Stockholm, ock vid Kristgåtet i Finnland 1788 vid ett bekant Tillfälle begagnades, åtskilljes väl från de under samma årtal i Ryssland slagne 5 copeker, i synnerhet från sidan, till jernförelse åtföljer Ett femkopeks stycke slagit i Ryssland samma år".

Detta torde för övrigt vara ett av de tidigaste omnämnandena av dessa mynt. Tyvärr vet vi inte, om Böning verkligen hade något "bekant Tillfälle" i tankarna eller om dessa ord bara hänvisar till något, som han kanske hade hört talas om. Intressant är emellertid, att det framgår av Waenerbergs artikel (och dessutom av själva samlingen), att Bönings "svenska" femkopek av allt att döma var en helt vanlig rysk "pjatak". Han tycks med andra ord inte ha haft ett riktigt begrepp om hur dessa ryktbara rariteter egentligen såg ut, och uppenbarligen inbillade han sig, att de var slagna med årtalet 1788 (men se nedan!). Även en sådan myntkännare som Jakob Reichel nämner i sin år 1842 daterade katalog⁴), att de i Sverige efterpräglade mynten kan skiljas från de ryska på grund av att örnen är spensligare (det är den egentligen inte) och har smalare vingar — i verkligheten är ju de kungliga kronorna och den "rakryggade" 7:an i årtalet de bästa kriterierna, som inte lämnar rum för en subjektiv tolkning.

Först år 1893 fick universitetssamlingen i Helsingfors sin svenska femkopek. Den inlöstes från Waenerberg och är ett av de tre exemplar, som han i sin år 1894 publicerade artikel säger sig nyligen ha köpt i Stockholm. Han begärde för det ett belopp, som motsvarade 10 kronor. Det bär årtalet 1787 — som är det vanligaste av de tre kända — och har på åtsidan bokstäverna EM, men Bergslagens märke på globen saknas (Fig. 1).

Ett annat exemplar av samma år och typ identifierades helt nyligen i Finlands Nationalmuseums myntkabinett i den av ingenjör A. R.

Enckells dödsbo år 1966 donerade samlingen av ryska mynt. På grund av dess mycket dåliga skick hade man tidigare inte uppmärksammat det, och antagligen hade Enckell själv inte heller varit medveten om vilken raritet som gömde sig bland hans annars ganska välbevarade femkopeker. Det intressanta är, att myntet tydligen har blivit avsiktligt skadat (Fig. 2). Detta kan möjligen ha gjorts redan under kriget på den andra sidan av ryska gränsen.

Den tredje Avesta femkopek, som vi känner i Finlands offentliga samlingar, finns i Borgå Lyceum och har också årtalet 1787. Den är särskilt välbevarad och har säkert behållits som souvenir redan från början. Proveniensen har den inte, men vi kan tänka oss ett par möjligheter. Det var just i Borgå, som general-krigskommissariatet var beläget. Det var där "Fahnehjelmarna" utfärdades (se MYNTKONTAKT 1978 nr 1, s. 9 ff). Pengarnas distribution var ju general-krigskommissariatets uppgift. Några exemplar kan väl ha råkat i stadsbors ägo. Å andra sidan vet vi, att Böning skänkte mynt också till Borgå Lyceum. Vi känner till en händelse, då han tycks ha gett Helsingfors Universitet ett anglosaxiskt mynt, som han troligen hade ämnat sända till Borgå Lyceum. Det är kanske inte omöjligt, att det motsatta kan ha hänt med Avesta femkopeken: myntet i Borgå skulle då vara det, som saknas i Helsingfors. Förf. anser dock detta mindre sannolikt.

Vi har inte studerat, vad som egentligen hände med de svenska femkopeksmynten, men det finns uppgifter om att största delen smältes ned efter det misslyckade kriget. Deras sällsynthet i finska samlingar

FIG 1

FIG 2

och den uppenbarligen totala avsaknaden av dylika i fynd från östra Finland, där ryska femkopeker annars är vanliga, stöder dessa uppgifter. Vi vet, att en del av mynten kom till användning under kriget, men inte något av de exemplar, som finns i finska samlingar, torde ha cirkulerat. Det är värt att minnas, att Waernerberg, efter att i flera år förgäves ha jagat efter myntet i Finland, kunde köpa det i Stockholm för 10 kronor!

- 1) T. Waernerberg, "Svenska femkopeksstycken", *Finskt Museum* 1894, ss. 54-57; A. Wahlstedt, "Präglingen av ryska 5-koepsstycken i Avesta 1788", *Numismatiska Meddelanden* XXVI, ss. 19-28; E. Gamby, "Femkopeksmyntningen i Avesta 1788", *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1939, ss. 169-171; N. L. Rasmusson, "Ytterligare notiser rörande Avesta 5 kopek", *Nordisk Numismatisk Årsskrift* 1939, ss. 172-173.
- 2) *Zapiski numizmaticheskago otdelenija imperatorskago russkago arheologicheskago obscestva*, tom I, vyp. IV (S.-Peterburg 1910), ss. 155-160.
- 3) *The Copper Coinage of Imperial Russia* (Malmö 1977), s. 161.
- 4) *Die Reichelsche Münzsammlung in St. Petersburg I* (1842, impr. 1847), s. 205, nr 2757.

Recension

Vad är numismatik? Ulf Nordlinds Mynthandel AB. 16 s. Sthlm [1978].

Som enda firma i branschen deltog Ulf Nordlinds Mynthandel AB i den stora antikutställningen på Haselbacken i Stockholm 27 oktober - 5 november. Till alla, som besökte firmans utställningsrum, överräcktes en trevlig 16-sidig skrift med syfte att ge en inblick i numismatikens skilda grenar. Ulf Nordlind framhöll för rec., att skriften i första hand inte riktade sig till redan etablerade mynt- och medaljsamlare eller numismatiker av facket utan till folk, som inte samlat några kunskaper i ämnet. Det är förvisso blygsamt i överkant att säga så: skriften kan nämligen med behållning läsas även av andra än nybörjare. De olika avsnitten — om mynt, sedlar, polletter, medaljer — illustreras med goda bilder.

Rec. noterar med gillande, att den mycket medaljintresserade Ulf Nordlind betecknar 1600-talets och 1700-talets svenska medaljer som högstående, samtidigt som han tar avstånd från åtskilligt av våra dagars medaljproduktion såsom konstnärligt tvivelaktigt.

Torgny Lindgren

			Kr.
50 kr	1975	Kv. 0 jub.	135
5 kr	1952	Kv. 01 jub.	225
5 kr	1959	Kv. 01/0 jub.	50
5 kr	1966	Kv. 0 jub.	25
10 kr	1972	Kv. 01 jub.	20
2 kr	1921	Kv. 01/0 jub.	85
2 kr	1938	Kv. 01/0 jub.	50
1 kr	1939	Kv. 0	25
1 kr	1939	Kv. 0 Spr. G	70
1 kr	1940	Kv. 01/0	20
1 kr	1941	Kv. 01	15
1 kr	1941/44	Kv. 1	10

NORGE:

50 kr	1978	Kv. 0 jub.	65
5 kr	1978	Kv. 01/0 jub.	8

Moms ingår. 10 dagars returrätt.

Porto tillkommer.

KARLSKRONA MYNTHANDEL

Hantverkaregatan 11
371 00 Karlskrona
Tel. 0455-81373

Medlem av
Sveriges Mynthandlares förening

NY ILLUSTRERAD PRISLISTA

Utkommer i månadsskiftet
Nov/Dec

J. PEDERSEN MYNTHANDEL

Skolgatan 24
502 31 Borås

Filial och affär:

Kullagatan 38
i Helsingborg
Tel. 042-12 25 28

VÄLKOMNA!

Två sedelförslag från 1750-talet

Av TORGNY LINDGREN

I min uppsats *Till frihetstidens kamp mot sedelförfalskning och sedelefterapning* i Numismatiska Meddelanden XXXI, Sthlm 1973, skildrade jag s. 146 ff., hur bankofullmäktige under åren 1754-1756 dryftade olika förslag till förbättring av riksbankens sedlar. Det tycks inte ha varit någon hemlighet, att bankofullmäktige var sysselsatta med att försöka lösa problemet att göra sedelblanketterna mera komplicerade för att därigenom minska möjligheten till förfalskning och efterapning. Flera personer anmälde sig hos bankofullmäktige och visade upp olika förbättringsförslag. Bland dessa förslagsställare nämnde jag s. 151 medaljgravören Daniel Fehrman.

Om Fehrmans förslag berättar bankofullmäktiges protokoll den 23 april 1755:

"Medailleuren Fehrman företrädde och upviste en ritning til then contour, som han förmenar böra göras omkring contexten af the små transport-sedlarne, i fall herrar, fullmäktige finna godt at göra ändring uti formularen: hvarjämte han projecterat, at i then nedersta blanka delen af then nedra hvita stämpelen kunde göras någon inscription med hvitt tryck och små bokstäfver, til exempel thet utsatte præmium, hvilket kunde sätta skräck i thens sinne, som samma stämpel ville efterapa."

Herrar fullmäktige låfvade at tänka therpå."

För någon tid sedan köpte jag i mynthandeln två handritade sedelförslag från 1750-talet. Det ena av dessa förslag bär årtalet 1755. Det är — såvitt jag kan förstå — identiskt med Daniel Fehrmans förslag (fig. 1; skala 2:3). Det innehåller nämligen en "contour" kring sedel-

texten, och där kan vi läsa bl.a. om "thet utsatte præmium", d.v.s. det belopp å 40.000 daler kopparmynt, som skulle betalas till den, som medverkade till att sätta fast en sedelefterapare.

På ymnighetshornen i sedelns båda övre hörn läses sedelns valör, till vänster 12. DAL KOP.T och till höger TOLF. DAL K:MT

I slingorna omkring sedeltexten läses följande ord:

Fig. 1. Sedelförslag, sannolikt av Daniel Fehrman 1755.

UTI. RIKSENS. STÄNDERS.
WÄXEL=BANCO. I HAFVER.
SEDEL-HAFVAREN. INSATT I
OCH. SKAL DENNE SEDEL PÅ
12. DALER K:MT. I GÄLLA VTI
HVAR'S HAND DEN FINNAS
MÅ SAMT I AF BANQVEN WID
UPWISANDET BETALAS.

DETTA STÄMPLADE PAPER
SÅSOM MERA KOSTSAMT
OCH SVÅRT AT I AF EN EFTER
SLEM WINNING I SNIKEN
HAND I EFTERAPAS HAFVA
RIKSENS STÄNDERS BANCO I
DEPUTERADE TIL VIDARE
VELAT BRUKA I DÅ DE OCK
UTSATT EN I SUMMA AF
40.000 DAL. K. MT I FÖR
DEN SOM VEDERBÖRLIGEN I
KAN ANGIFVA I NÅGON I
SOM DRISTAR I AT STÄMPLA
FALSKA. I SEDLAR.

FALSARIER SKOLA I EJ
UNDSLIPPA ET I WÄLFÖR-
TI[Ä]NT STRAFF

Av bankofullmäktiges knapphändiga protokoll framgår det inte, om den av Fehrman föreslagna "contouren" skulle tryckas i svart eller anbringas genom vitstämpling eller utföras som vattenmärke i sedelpapperet, och det framgår inte heller av ritningen. Men eftersom Fehrman enligt protokollet har talat om en "inscription med hvitt tryck och små bokstäfver", tycks han ha tänkt sig vitstämpling.

Fehrmans förslag ledde inte till någon åtgärd: bankofullmäktiges löfte "at tänka therpå" var bara en tom artighetsfras.

På den andra av mina två sedelritningar står det *Anno 175* (fig. 2; skala 2:3). Den är sannolikt utförd av medaljgravören Carl Johan Wikman. Wikman ansåg, att det för en illasinnad var svårast att efterapa vitstämplarna på sedlarna: det var vitstämplingen, som innebar den största säkerheten mot sedel-

efterapare. Med en promemoria, som föredrogs vid bankofullmäktiges sammanträde den 10 december 1755, lämnade Wikman — som jag nämnde s. 152 f. — in "utkast till ritningen och storleken på stämplarna samt indelningen af boktryckar stilarnas sammansättning till texten". De båda ovala, nästan runda, emblemen på ritningen: till vänster en sittande Svea-figur hämtad från Hedlingers bankomedalj och till höger två korslagda ymnighetshorn, är sålunda avsedda att återges i vitstämpling. Vad som särskilt talar för Carl Johan Wikman som upphovsman till det nu återgivna förslaget är att det så nära ansluter sig till den sedeltyp, som riksbanken började lämna ut 1760 och till vilken Wikman såsom riksbankens medaljör hade graverat vitstämplingsstamparna (jfr Torgny Lindgren, Riksbankens sedelhistoria 1668-1968, Sthlm 1968, s. 81).

TRANSPORT SEDEL N^o

*Sti Rikens Ständers Wäxsel Banco hafver Se
delhafvaren insatt på Transport-Räkningen
12 Daler Kopparmynt. Och skall denna Sedel
på 12 Daler K:mt gälla i hi hvars hand den finnas
må samt af Banquen wid upvisandet betalast.*

Stouholm then

Anno 175

*Säg 12 Daler K:mt
Casei Toiffa Rijmende
Daleri Kuparrakes.*

Rättelse om

Erik av Pommern

Filip Härenstam i Malmö har haft vänligheten att påpeka en lapsus i Jørgen Sømods artikel om *Ett mynt från Pommern* i oktobernumret av MYNTKONTAKT. Där står sid. 212, rad 13 i 3:e spalten, att Erik av Pommern var barnbarn till kung Valdemar Atterdag av Danmark: det var han inte, han var banrbarnsbarn, nämligen dotterdotterson. Valdemars äldre dotter Ingeborg var g.m. hertig Henrik III av Mecklenburg, detta par hade dottern Maria, som var g.m. hertig Vratslav VII av Pommern-Stolp, och sistnämnda par hade sonen Erik. Erik av Pommern var sålunda systerdotterson till unionsdrottningen Margareta. — Lars O. Lagerqvist publicerar i sin bok *Sverige och dess regenter under 1000 år* s. 107 Eriks släktledning, men kallar ändock s. 104 Erik för Margaretas systerson resp. s. 106 Margareta för Eriks moster.

T. L.

RÄTTELSE

Artikeln *Ny statlig medalj* på s. 214 i förra numret av MYNTKONTAKT är författad av Leif Påls-son.

Fig. 2. Sedelförslag, sannolikt av Carl Johan Wikman 1756.

ETT SVENSKT ...

Forts från sid 234

Rothmans notis är så mycket värdefullare som det eljest inte tycks finnas något vittnesbörd om att den svenska myntverksutrustningen har kommit fram till Tripolis.

Det kan tilläggas, att Abderrahmans ambassad av tripolitanarna tydligtvis betraktades som mycket lukrativ. Till de svenska vederbörandes förskräckelse ansåg paschan av Tripolis en ny beskickning till Sverige nödvändig vid den glada underrättelsen om kronprinsen Gus-

tav Adolfs födelse 1778. I augusti 1779 kom Abderrahman till Stockholm på ett nytt nio månaders snyltgästbesök, som varade till maj 1780. Vid sin avresa överlämnade han några skäligen enkla gåvor från paschan, bl.a. till den späda kronprinsen ett litet arabiskt guldmünt. Vid sin avresa erhöll Abderrahman återigen dyrbara personliga presenter, nämligen en gulddosa och en guldbroderad penningpung innehållande 300 dukater, medan hans sekreterare fick en gulddosa och ett guldur samt en pung innehållande 100 dukater. Vidare hemförde Ab-

derrahman — förutom gevärspipor, gevärsmekanismer, järn och stål till paschan själv — en del värdefulla gengåvor till paschans äldsta son, nämligen ett emaljerat och briljanterat guldur med kedja och ett par pistoler med dyrbara inläggningar samt en guldmedalj över kronprinsens födelse med kedja.

Först genom fransmännens erövring av Alger 1830 riktades dråpslaget mot barbareskstaternas sjöroveri.

RECENSIONER ...

Forts från sid 243

inte hörde till ätten Bernadotte, men föreslår att hon för tydlighets vinnande benämns *änkedrottning (dowager queen)*.

På s. 49 finns en felöversättning i noten: "without" i stället för "with", vilket ger motsatt mening.

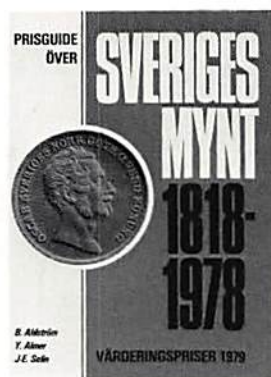
På s. 64 anges anledningen varför jubileumstväkronan 1907 utgavs, särskilt lämpligt för nybörjare och utlänningar. Men varför inte göra detsamma på s. 63 (typ V)?

På s. 80-81 avbildas åtsidan av typ IV korrekt till vänster, men av typ II och III till höger. Rec. åsyftar jubileumsmünt 1921, 1932 och 1938. Misstaget är emellertid vanligt och beror på att man sällan gör klart för sig, att den *regerande kungen*, i detta fall Gustav V, alltid är "myntherre" och den sida där han avbildas eller nämns *är* åtsidan, åtminstone för en numismatiker.

Dessa obetydliga anmärkningar skall inte fördölja, att samlaren av *nyare svenska mynt* har fått en prydlig och användbar årtalsförteckning att stoppa i fickan.

Lars O. Lagerqvist

HÖSTENS BOKNYHETER

Sedelkatalogen upptar samtliga sedlar utgivna av Sveriges Riksbank (1688-1978) med värderingspriser och illustrationer av alla typer. Prisguiden över Sveriges Mynt 1818-1978 avbildar samtliga typer och anger värderingspriser och upplagesiffror.

B. Ahlström Mynthandel AB

Box 7662, 103 94 Stockholm. Tel: 08-10 10 10

Sänd mig mot postförskott:

..... ex Sveriges Sedlar, del 1 å 29: 75 + porto 5: —

..... ex Sveriges Mynt, 1818-1978 å 12: 50 + porto 4: 85

OBS! Båda katalogerna, vid samtidig beställning, portofritt.

Namn:

Adress:

Postnr/ort:

JAENSSONS MYNTHANDEL

c/o Stefan Jaensson

Prästgårdsgatan 15A

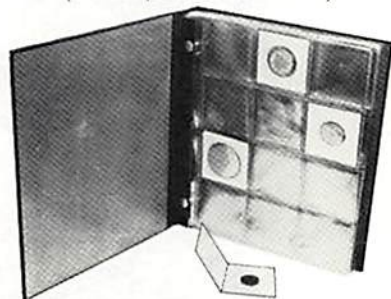
753 30 Uppsala

Tel. 018-10 64 86

Prislista över svenska och
utländska mynt
samt poletter gratis

COIN

KVALITETSPÄRMEN för myntfodral
från Dansco. USA
(En av världens mest sålda)

Stadig och gedigen i bokformat
Pärm med blad **39:50** inkl. moms

PAKETPRIS!

Pärm med 100 fodral **52:50** inkl. moms
(4 storl. passar alla mynt)
Kvantitetsrabatt för återförsäljare

MATTSSONS MYNTHANDEL

Kungsängsgatan 21 B, 753 22 Uppsala
Telefon 018-13 05 54

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

ORDNAR

Numismatisk litteratur

Lagerkatalog utkommer två gånger årligen

Medlem av Sveriges Mynthandlares Förening

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

är en sedan ett par år etablerad sammanslutning av mynthandlare, hitintills 22 företag i nio olika städer i landet. Föreningen är ensam i sitt slag i Sverige. Samtliga är medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och har skrivit under uppropet mot myntförfalskningar. — Genom samarbete med de övriga medlemmarna vill varje mynthandlare förbättra och utöka sina tjänster.

De nuvarande medlemmarna är:

B. Ahlström Mynthandel AB
Mäster Samuelsgatan 11
Box 7662, 103 94 Sthlm 7, tel. 08-10 10 10

Yngve Almer Mynthandel
Storgatan 49, Box 2068
700 02 Örebro, tel. 019-13 50 61

B. Björnssons Mynthandel
Kullagatan 56, 252 20 Helsingborg
tel. 042-14 12 11

Flodbergs Mynthandel
Stora Nygatan 17, 211 37 Malmö
tel. 040-12 99 30

Handelsbolaget Mynt och Medaljer
Sveavägen 96, Fack, 104 32 Sthlm 19
tel. 08-34 34 23

Hirsch Mynthandel AB
Malmkillnadsgatan 29
111 57 Sthlm, tel. 08-11 05 56

Karlskrona Mynthandel
Hantverkaregatan 11
371 00 Karlskrona, tel. 0455-813 75

Malmö Mynthandel AB
Kalendegatan 9, 211 35 Malmö
tel. 040-11 65 44

Mattssons Mynthandel
Kungsängsgatan 21 B
753 22 Uppsala, tel. 018-13 05 54

Norrälje Mynthandel
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrälje, tel. 0176-168 26

Nordisk Varutjänst Nova
Södra Strandgatan 3, Box 40
701 02 Örebro, tel. 019-12 05 11

Myntaffären Numis
Vallgatan 1, Box 2332
403 15 Göteborg, tel. 031-13 33 45

Soj Mynt AB
Mäster Samuelsgatan 25
111 44 Sthlm, tel. 08-21 17 70

Svea Mynt & Frimärkshandel AB
Stureplan 4, Box 5358
102 46 Stockholm, tel. 08-10 03 85/95

Ulf Nordlinds Mynthandel AB
Nybrogatan 36, Box 5132
102 43 Sthlm, tel. 08-62 62 61

J. Pedersen Mynthandel
Skolgatan 24, 502 31 Borås
tel. 033-11 24 96

Peo Mynthandel AB
Drottninggatan 29, Box 16 245
103 25 Sthlm, tel. 08-21 12 10

Strandbergs Mynthandel AB
Mäster Samuelsgatan 25, Box 7003
103 81 Sthlm, tel. 08-21 42 65

Ticalen Mynthandel
Stureplatsen 3, 411 39 Göteborg
tel. 031-20 81 11

R. Uppgrens Mynthandel
Renstiernas Gata 29, Box 11 080
100 61 Sthlm, tel. 08-44 82 81

I. Wallin Myntgalleri AB
Stora Nygatan 14, 111 27 Sthlm
tel. 08-20 27 51

Håkan Westerlund Mynthandel
Wasagatan 42, 111 20 Sthlm
tel. 08-11 08 07

SVERIGES MYNTHANDLARES FÖRENING

Box 5132, S-102 43 Stockholm

Påvlig porträttmedalj från medeltiden hittades i Skövde men försvann igen

I en beskrivning över Skövde stad författad, troligen år 1814, av kontraktsprosten och kyrkoherden i Sjogerstad Thure Ljunggren och tryckt i Harald Schillers publikation "Med göter genom göternas rike", Malmö 1933, berättas sid. 15 om ett intressant jordfynd i Skövde. Det hade framkommit år 1785 vid plöjning "på Elinæ mark", vilket väl motsvarar ett gärde, där på den tiden ruinen av S:ta Elins medeltidskapell stod (fig. 1).

Ljunggren beskriver föremålet noga. Han kallar det "en Medaille av Aes Corinthiacum. . . större än våra svenska plåtstycken".

Vi måste lämna därhän, vad Ljunggren kan ha menat med "våra svenska plåtstycken". År 1785, när fyndet gjordes, var en "plåt" = $\frac{1}{3}$ riksdaler specie. Vi hänvisar till utredningen i MYNTKONTAKT 1977 nr 9, sid. 5. Men medaljen var vida större än en tredjedelsrikdaler: som vi skall se hade den en diameter av 43 mm, d.v.s. den var av riksdalers storlek. Det är tänkbart att Ljunggren, när han på sin ålders höst skrev ner sin skildring, gjorde sig skyldig till ett minnesfel.

Medaljen var, fortsätter Ljunggren, starkt förgylld, vadan prägeln blivit fullkomligt konserverad. På

Fig. 2. Omskriften kring påveporträttet lyder i översättning: Påvens personliga vapen och inskriften. Alfonso Borgia, Spaniens prydnad. Den engelske medaljkännaren G. F. Hill hänför medaljen till den italienske konstnären Andrea Guazzalotti (1435-1495).

åtsidan stod påvens bröstbild med omskrift: *Calistus Papa tertius*. På fransidan var en sköld, som visade en oxe med nedlutande huvud. Omskriften var, säger Ljunggren, *Alphonsus Borgia gloria Y panie*. "Penningen var genomdrillad vid brädden till tecken att han varit buren i band eller kedja om halsen".

Vart denna jordfunna italienska renässansmedalj tagit vägen efter Ljunggrens tid är okänt, och det är skada, ty det var ett fint och sällsynt konstalster. Calixtus III, som var spanjor och hette Alonso de Borja, italieniserat Alfonso Borgia, var påve från år 1455 till sin död 1458. Ett exemplar av denna medalj, som befinner sig i en engelsk samling, avbildar jag här (fig. 2).

Ljunggren förmodar, att påvemedaljen hamnat ute vid S:ta Elins kapell på 1400-talet, då den var aktuell, och det kan hända att han har rätt i detta antagande. På 1400-talet stod ju denna kyrkliga institution i sitt flor. Harald Wideen

Fig. 1. Ännu vid mitten av 1700-talet kvarstod Sankta Elins kapell vid Skövde som en ruin. Under vår katolska tid hade kapellet ständiga besök av pilgrimer. Har någon av dem tappat eller offrat den fina medaljen? Påven kan ha förärat den till någon framstående västgöte, som besökt honom och efter hemkomsten förärat den till kapellet. Efter en teckning av Pehr Tham (ATA).

För 500 år sedan

Det första svenska myntet med årtal

Ny mynthistorisk medalj från Svenska Numismatiska Föreningen.

År 1478 fick Sverige sitt första årtalsförsedda mynt. Till minne av detta numismatiska 500-årsjubileum ger Svenska Numismatiska Föreningen nu ut en mynthistorisk medalj i modernistisk stil och kraftig relief.

Medaljens motiv

Skulptören Berndt Helleberg, Stockholm har med sin särpräglade stil modellerat fram en medalj med två mycket intressanta motivsidor. Åtsidan skildrar riksrådets möte i Södertälje 1478 med myntmästaren i Stockholm för att sluta kontrakt om de mynt denne skulle prägla. Runt kontraktet ses följande personer församlade: i mitten riksföreståndaren Sten Sture d. ä., till höger ärkebiskopen Jakob Ulvsson och till vänster myntmästaren Hans Grawe.

Medaljens framsida visar några av de mynt som slogs med årtal 1478, örtug och halvörtug.

Skulptören

Skulptör Berndt Helleberg är en av våra mest omtyckta medaljskulptörer. Med sina karaktäristiska och konstfulla medaljer i serien "Sveriges regenter under 1000 år" väckte Helleberg stor uppmärksamhet. Med den nu aktuella medaljen visar Helleberg sin förmåga att skapa konstnärligt mycket intressanta och kraftfulla medaljer.

Medaljfakta

Medaljen till 500-årsjubileet av det första svenska årtalsmyntet präglas i följande upplagor:

Metall	Upp-laga	Stor-lek	Vikt
Brons	3 000 ex	45 mm	70 g
Kontr silver	2 000 ex	45 mm	85 g
Guld 18 karat	500 ex	45 mm	115 g

Utgivare: Svenska Numismatiska Föreningen.
Tillverkare och distributör: AB Sporrong

Beställningskupong

Till AB Sporrong, Samlarsektorn
Fack, 761 00 Norrtälje
Tel: 0176-127 20

Ja, jag beställer medaljen över årtalsmyntet.

..... ex i brons à 150: —
..... ex i kontr. silver à 295: —
..... ex i guld 18 karat à 4.620: —

I priset ingår moms, frakt samt konstläderetui.
Samtliga köpare erhåller också utan kostnad Lars O Lagerqvists illustrerade skrift "Det första svenska årtalsmyntet".

Leverans sker mot postförskott.

Namn _____

Adress _____

Postadress _____

Datum _____ Underskrift _____

FRÅGE-SPALTEN

Om du vill göra en fråga om ett mynt eller något annat föremål i din egen eller någon annans samling eller du vill diskutera någon uppgift i den numismatiska litteraturen, så skriv till MYNTKONTAKTS FRÅGESPALT.

Skicka gärna med ett tydligt foto av föremålet. Avritningar, blyerts-kalkeringar och sådant duger inte.

Men skicka inte in frågor rörande samlarvärdet på dina föremål. Frågor om värdet besvaras inte.

Skriv helst på maskin och bara på en sida av papperet. Under teckna med namn och adress; anonyma brev publiceras inte.

Suomalaiset lukijamme voivat, jos niin haluavat, kirjoittaa kysymyksensä suomeksi.
Me käänämme mielellämme kysymykset suomesta ruotsiksi.

Fråga:

I boken *Svenska mynt från vikingatid och medeltid* av Lars O. Lagerqvist upptas på sid. 1 bland svenska myntorter före 1521 även Jönköping. När blev Jönköping myntort, har någon myntning ägt rum där och har denna myntning behandlats i litteraturen?

Magnus Widell, Habo

Svar:

Efter det att frågan kom oss tillhanda har Brita Malmer i MYNTKONTAKT 1978 nr 8, sid. 206 f, berättat om Magnus Ladulås testamente från 1285 och de däri nämnda myntverkstäderna, fyra i Götaland och fyra i Svealand. Till de förstnämnda hör Jönköping. Det har allmänt antagits, att här slogs brakteater med bokstaven M inom slät ring eller strålring och en vikt om ca 0,16 gram. Vilken typ det var fråga om vet vi inte (se Lagerqvists arbete, sid. 71 ff). Naturligtvis kan myntningen ha fortsatt ännu en tid, även om vi inte har några dokumentariska belägg för detta. Kenneth Jonsson har i en uppsats i Nordisk Numismatisk Årsskrift 1975/76, sid. 110 ff, behandlat de från ca 1290 till ca 1318 slagna, tvåsidiga penningarna och 1/2-penningarna med krona på ena, bokstav på and-

ra sidan. Dessa mynt finns upptagna som grupp XXIII A och B hos Lagerqvist, sid. 82 ff. Bland dem finns en penning med I på framsidan; dessutom är en 1/2-penning känd från Växjö domkyrka, påträffad i samband med restaureringsarbetena på 1950-talet. Den saknas hos Lagerqvist, men är behandlad av Jonsson. Han anser det möjligt, att dessa mynt slagits i Jönköping.

Några senare mynt än dessa kan inte — i varje fall inte med våra nuvarande kunskaper — hänföras till Jönköping. Man får anta, att det helt säkert ganska primitiva, endast periodvis arbetande myntverket nedlätts i början av 1300-talet. Låt oss hoppas, att man en gång, som fallet varit i Lödöse och nu senast i Örebro, skall hitta avfall från mynttillverkningen och därigenom stå på säkrare grund!

Lars O. Lagerqvist

Fråga:

När kung Carl XVI Gustaf härom året gifte sig med fröken Silvia Sommerlath, tillverkade firman Sporrang en liten silvermedalj, som på ena sidan visade de unga tu och på den andra sidan avbildade det första kungaparet av familjen Bernadotte, Karl XIV Johan och Desideria. I den lilla pappasken, som medaljen låg i, fanns det en lapp med följande text:

"Kastpenning" till minne av kunga-bröllopet 19 juni 1976. Den första svenska kastpenningen präglades till Gustav Vasas kröning 1528. — Under 1800-talet beslöt att kastpenningarna i fortsättningen skulle utdelas och ej kastas ut bland folket. — Denna "kastpenning" har präglats och utgivits av AB Sporrang.

Syftet med denna reklam är väl att ge samlarna det intrycket, att Sporrongs lilla medalj på ett eller annat sätt kan — och skall — räknas till kastpenningserien, men det kan den väl inte? På sistone har för resten citationstecknen kring ordet kastpenning ramlat bort, och den lilla medaljen saluföres nu utan vidare som *Bröllopskastpenning*.

Aron Ekman, Uppsala

Svar:

Här begagnar firman Sporrang givetvis alldeles felaktigt benämning-

en *kastpenning* — vare sig ordet sätts inom citationstecken eller inte. De tre utdelade "kastpenningarna", till Oskar I:s begravning, till Karl XV:s kröning och till Oskar II:s kröning, var en ersättning för de verkligen utkastade kastpenningarna: de slogs nämligen på det allmännas bekostnad och utdelades inom sådana socialgrupper, som ansågs representera "folket"; därför är det befogat att låta de tre utdelade "kastpenningarna" avsluta kastpenningserien. Men med dessa tre "kastpenningar" har Sporrongs lilla bröllopsmedalj ingenting gemensamt och ingenting kan rättfärdiga försöken att få den betraktad såsom hörande till kastpenningserien — med eller utan citationstecken. Läs i detta sammanhang Lars O. Lagerqvists bestämda avståndstagande från Svenska Numismatiska Föreningens guldbrolopps-"specie" 1907, Nordisk Numismatisk Årsskrift 1956, s. 93, not 8.

Det är nödvändigt att hålla de numismatiska begreppen klara och entydiga.

Torgny Lindgren

Svar på fråga om pollett

Vår vädjan till MYNTKONTAKTS kunniga läsekrets att hjälpa oss att svara på Ulf Nordlinds fråga om en pollett i oktobernumret av vår tidskrift, sid. 216, förklingade inte öhörd.

Vi fick omgående svar från Hans Lundberg, Kungälv, och från Kurt Hallström, Malmö. De berättar följande:

Polletten är inte svensk: den kommer från den gamla österrikisk-ungerska monarkin. Den finns beskriven i Neumanns *Beschreibung der bekanntesten Kupfermünzen*. M syftar på gruvorten Moldava. Kvinna ovan M är bergverksarbetarnas skyddshelgon. Liknande polletter finns med bokstäverna D, O, R och S. K under bergsmansnamnen betyder Kammer, vilket innebär, att gruvan var statlig egendom. Gruvan såldes av staten 1848, varför polletten måste vara tillverkad före detta år.

SILVERGYLLEN 1528

År 1528 lät Gustav Vasa till sin kröning framställa ett praktmynt benämnt silvergyllen. Denna numismatiska händelse vill myntverket erinra om genom att utge en medalj i begränsad upplaga skapad av skulptören Bo Thorén.

Den ökade tillförseln av silver från det nyupptäckta Amerika samt nya silverfyndigheter i Europa tillsammans med behovet av större myntenheter för handeln ledde till att man (för övrigt redan 1482 i Österrike) lät prägla silvermynt med en vikt av upp mot 30 g tidigare 4-5 g. De kallades silvergulden (silvergyllen), då de skulle svara mot ett gyllen (ett mycket omtyckt guldmynt). När hertigarna av Schlick sedan 1518 lät prägla sådana silvergyllen i Joachimsthal, benämndes dessa efter orten joachimstaler, för enkelhetens skull snart bara taler, på svenska daler, engelska dollar.

Det var därför helt naturligt att Gustav Vasa vid kröningen 1528 lät framställa just silvergyllen, säkerligen avsedda som gåvor till de närvarande, det finns till och med avslag i guld: en furstlig gåva, i dag utomordentligt sällsynta ting. Vi vet ej vem som formgav den. De har fina konstnärliga egenskaper och stamparna kan ha förfärdigats på beställning i utlandet.

Bilden på myntet kan möjligen avse Gustav Vasa, men denne bar troligen ej skägg vid denna tid, en gestalt med nästan samma utseende finns på ettöresmynten med S:t Eriks namn i omskriften, kanske är det ändå helgonet som avses. Frånsidans vackra riksvapen kommer nästan oförändrat igen 1534 på de då för första gången präglade dalermynten.

När konstnären i medaljens frånsidetext för in ordet "silvermalm" tänker han givetvis på Sala silvergruva, som just denna tid för varje år gav mer, det kan emellertid inte uteslutas att silvret till dessa mynt kan ha kommit från nedsmält kyrksilver.

Ernst Nathorst-Böös

Den andra sidan visar ett uppfordringsverk symboliserande gruvsdrift under femtonhundratalet.

Den ena sidan avbildar ett myntämne, en myntstamp till frånsidan av en silvergyllen och åtsidan av samma mynt.

Fakta om medaljerna

Metall	Diameter	Vikt	Upp- laga	Pris
Patinerad brons	45 mm	55 g	2000	120.—
Patinerat silver 999/1000	45 mm	65 g	2000	225.—
Guld 23 K, numr uppl	45 mm	105 g	50	4.880.—

Pris inkl etui, frakt och postf avg samt moms gäller t o m 31 januari 1979. Vid köp av större kvantiteter lämnas specialoffert. Leverans beräknas ske med början månadsskiftet november/december 1978.

Samlarmynt 1978

1978 års samlarmynt kan nu beställas direkt hos myntverket eller hos återförsäljare. Mynten är utvalda reguljära mynt som förpackats vid myntverket. Som komplement till den tidigare förpackningen i mjukplast förpackas mynten nu också i en elegant kassett i hårdplast med blått inlägg och guldtryck. Kassetten är speciellt tillverkad för verkets räkning och är förseglad vid myntverket med sigill av specialtejp försett med verkets emblem.

Leverans sker mot postförskott. Myntverket förbehåller sig rätten att avböja beställningar om efterfrågan på mynten visar sig överstiga verkets leveranskapacitet.

Beställning på medaljer och samlarset sändes till MYNTVERKET, Box 401, 631 06 Eskilstuna tfn 016-12 03 00

Medaljer och myntset levereras var för sig

MJUKPLASTFÖRPACKNING

Pris inkl moms:

Vid beställning av 1 - 99 set 20:—/set

Vid beställning av 100-999 set 17:—/set

Expeditionsavgift tillkommer

1-10 st 10:— 11-20 st 15:— etc

KASSETT (presentförpackning)

Pris inkl moms:

Vid beställning av 1 - 39 set 25:—/set

Vid beställning av 40-399 set 22:—/set

Expeditionsavgift tillkommer

1-4 st 10:— 5-8 st 15:— etc

FÖRENINGAR

ESKILSTUNA NUMISMATISKA FÖRENING. Klubbafnär i Rinmansskolan kl. 19; vid samtliga lotteri och kaffe. 9 november: A. Marmér om svenska sedlar; liten auktion; frågesport. 7 december: föredrag; auktion.

FINSPÅNGS MYNTKLUBB. Sammanträden sista torsdagen i varje månad. Lokal: Sparbanken, Bergslagsvägen.

FROSTA NUMISMATISKA FÖRENING. Möten med auktion på Fritidsgården i Hörby 23 november och 21 december kl. 19.30. Visning från kl. 18.30.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING sammanträder på Restaurang Hantverket, Erik Dahlbergsgatan 3, Göteborg, 13 november (årsmöte) och 11 december.

KALMAR MYNTKLUBB. Möte 14 december kl. 19.00. Program: föredrag, museibesök, auktioner. Lokal: SE-Banken, Storgatan, Kalmar. Upplysningar tel. 0480-135 61, 0480-276 77.

KRISTIANSTADSORTENS NUMISMATISKA FÖRENING. Möten med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad, kl. 19.30: 24 november och 15 december. — 1979: 18 januari, 15 februari, 21 mars, 18 april, 16 maj, 13 juni, 18 juli och 16 augusti.

NORRKÖPINGS MYNTKLUBB. Möten 21 november och 19 december kl. 19.00 på Fritidsgården, Ektorp.

SANDVIKEN - GÄVLE MYNTKLUBB. Möten: 11 november Folkets hus, Sandviken, kl. 14; 11 december Folkets hus, Gävle, kl. 19. Program: auktioner, byten. Upplysningar tel. 026-13 11 77, 026-27 00 19.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING har sammanträde med auktion 24 november kl. 19.30 på Sjömansgården, Fiskehammsgatan 3, Malmö. Visning från kl. 18.30. Endast medlemmar i förening ansluten till Nordisk Numismatisk Union äger deltaga.

TRELLEBORGS MYNTSAMLARKLUBB. Möten med föredrag och auktion andra måndagen i månaderna september 1978 - maj 1979 kl. 19.30 i Söderslättis Sparbanks samlingsal. Upplysningar tel. 0410-345 44.

TÄLJE MYNTKLUBB, Södertälje. Mötesdagar: 16 november och 7 december. Lokal: Föreningsgården, Torekällberget, Södertälje. Upplysningar tel. 0755-185 68.

NUMISMATISKA KLUBBEN I UPPSALA. Sammanträden i Skandia, Drottninggatan 1, kl. 19.30 20 november: stor auktion, 11 december: föredrag och julfest.

VILLSTADORTENS MYNTKLUBB. Möten med auktion 13 november och 11 december. Obs. Ändrade datum. Lokal: Finnvedens Sparbank, Smålandsstenar. Upplysningar: 0371-322 02, 0371-303 50.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING. Sammanträde på Restaurang Munken kl. 19.00: 30 november. Myntmessa 19 november.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING. Möten på Örebro läns museum kl. 19.30. 29 november: bytesafton samt föredrag av Harry Erkel om romerska mynt i propagandans tjänst, 31 januari 1979: årsmöte.

SAMLARFÖRENINGEN S:T ERIK, myntsektionen, möten Karlbergsvägen 32 A, Stockholm 16 november kl. 19.30.

TB MYNT HB

U. Thimberg R. Berglund
Prislista nr 7 sändes gratis
på begäran

KÖPER BYTER SÄLJER

MYNT & TILLBEHÖR
LITTERATUR

Erstagatan 14
116 36 Stockholm
Tel. 08-41 01 33

Öppethållande:
Vard. 10-18
Lörd. 10-13

MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96
Fack, S-104 32 Stockholm 19
T-Rådmansgatan
(uppgång Handelshögskolan)
Telefon 08-34 34 23

*Köper • Byter
Säljer • Värderar
Kommissionsuppdrag*

*Mynt • Sedlar
Medaljer • Tillbehör
Numismatisk litteratur*

Öppet: vard. 11-18, lörd. 9-14

AUKTIONER

11 november 1978. Hirsch Mynthandel AB, auktion nr 9.

24-25 november 1978. Svenska Numismatiska Föreningens höstauktion.
Lokal: Statens Historiska Museer, Storgatan 41, Stockholm.

Endast för medlemmar i Svenska Numismatiska Föreningen och övriga föreningar anslutna till Nordisk Numismatisk Union samt för representant för föreningar anslutna till Svenska Numismatiska Föreningen.

Första dagen kl. 18.30: utländska mynt

Andra dagen kl. 14.00: svenska mynt.

1-2 december 1978. Münzhandlung Lanz, Graz, Österrike.

2 december 1978. Svea Mynt & Frimärkshandel AB, Hotell Anglais, Stockholm.

MÄSSOR

9-12 november 1978. BORÅSMÄSSAN, antik-, konst- och samlarmässa.

18-19 november 1978. XENIA myntmässa, Skövde. Arrangör: Samlarföreningen Skaraborgarens Myntsektion.

Kungl Myntkabinetttet, Statens museum för mynt-, medalj- och penninghistoria

Narvavägen 13-17, 2 tr
Stockholm

(Buss nr 42, 44 och 69
till Historiska museerna,
tunnelbana till Karlaplan)

Utställningar:

Svenska mynt från 1000-talet
till nutid,

Mynt från forna svenska
besittningar,

Världens mynt under
25 århundraden,

Sveriges medaljhistoria,
Medaljens konsthistoria

Under november månad visas
i en mindre utställning myntfynden
från Helgeandsholmen

Museet:

Måndag - fredag 11-16
Lördag och söndag 12-17

MYNT OSCAR II

2:- kr 1876		1 1/2	55:-
2:- kr 1877, -78		1	95:-
2:- kr 1897, -98		1	70:-
2:- kr 1903	god	1	275:-
2:- kr 1904		1 1/2+	150:-
2:- kr 1907		1	45:-
1:- kr 1888		1 1/2+	575:-
10 öre 1880	god	1	265:-
10 öre 1876		1 1/2	50:-
10 öre 1882	god	1	310:-
10 öre 1887	god	1	75:-
10 öre 1904	stgl	0 1/2	190:-
5 öre 1880		1 1/2	60:-
5 öre 1904		01	125:-
5 öre 1907		01	85:-
2 öre 1873		1	90:-
1 öre 1875	nära	1+	75:-
1 öre 1876		1 1/2	125:-
1 öre 1879		01	235:-
1 öre 1880		1	160:-
1 öre 1880		1+	230:-
1 öre 1882		1+	50:-
1 öre 1894		1	235:-
1 öre 1898		01	35:-
1 öre 1901		01	35:-
1 öre 1905		01	35:-
1 öre 1905		0	110:-
1 öre 1906		1+	75:-

Full reträtt inom 8 dagar.

Maggies Myntshop

Box 7

620 23 Romakloster

Tel.: 0498/505 18 efter 18.00

MYNT KÖPES OCH SÄLJES

BETALAR BRA
FÖR SEDLAR
FÖRE 1930

Håkan Westerlund Mynthandel

Vasagatan 42

111 20 Stockholm

Tel. 08-11 08 07

SÄND ERT NAMN OCH ADRESS

och Ni får efter hand vår
prislista

STOR SORTERING

MODERATA PRISER

Vänd Er med förtroende till

GÄVLE MYNTHANDEL AB

N. Centralgatan 4

Postadress:

Box 293, 801 04 Gävle

Telefon 026-12 82 25

Öppettider: 16-18

lördagar 9-13

**Lördagen
den 2 december
kl. 10.00
höjer vi klubban
för**

AUKTION NR 4

på Hotell Anglais i Stockholm

Drygt 300 objekt. Övervägande äldre mynt i goda kvalitéer t ex:

Knut Eriksson Brakteat kvalité 01. RR
Gustav Vasa Upsala 15 öre 1523 kvalité 1. RRR
Johan III Upsala Fyrk 1589 kvalité 1 +. RR
Gustaf II Adolf 8, 4, 2, 1/2 Mark 1617
samt 1 mark 1615

Vi skickar gärna vår katalog om vi får 20: —
insätta på vårt postgiro 85 96 65-2.
Obs! Uppge tydlig avsändare.

SVEA
MYNT & FRIMÄRKSHANDEL AB
STUREPLAN 4 · BOX 5358, S-102 46 STOCKHOLM

TELEFON 08-10 03 85, 10 03 95
BANK: SVENSKA HANDELSBANKEN

